

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

Mikael Eriksson

Mellanöstern och Nordafrika i ett 10–20-årsperspektiv

Stöd till långsiktig säkerhetspolitisk omvärldsanalys

Bild/Cover: Norbert Scanella/AGE/Scanpix

Titel	Mellanöstern och Nordafrika i ett 10-20-årsperspektiv
Title	Middle East and North Africa: a 10-20 year Perspective
Rapportnr/Report no	FOI-R--3534--SE
Månad/Month	December
Utgivningsår/Year	2012
Antal sidor/Pages	70 p
Kund/Customer	Försvarsmakten
FoT område	Modellering och Simulering
Projektnr/Project no	Stöd till LEDS långsiktiga omvärldsanalyser (E11488)
Godkänd av/Approved by	Maria Lignell
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. All form av kopiering, översättning eller bearbetning utan medgivande är förbjuden

This work is protected under the Act on Copyright in Literary and Artistic Works (SFS 1960:729). Any form of reproduction, translation or modification without permission is prohibited.

Sammanfattning

Studien analyserar de säkerhetspolitiska utmaningar Mellanöstern och Nordafrika (MENA) står inför de närmsta 10-20 åren. Studien förhåller sig primärt till statens säkerhet samt till regionala maktbalansförhållanden. Analyser går initialt igenom respektive land i MENA, för att därefter analysera vilka de säkerhetspolitiska konsekvenserna blir i ett intraregionalt perspektiv. Eftersom även rustnings-ekonomi är en viktig faktor för framtida säkerhetspolitiska styrkeförhållanden i regionen lyfts denna aspekt fram i de enskilda landsanalyserna.

Då utvecklingen inte enbart kan förstås på basis av s.k. hårda militära processer diskuteras även samhälleliga processer i ljuset av de arabiska revolterna som sveper över regionen. Revolterna har många gånger påverkat både stat, samhälle och individ och därmed hela regionens politiska, ekonomiska, sociala och kulturella identitet.

Studien konstaterar att de arabiska revolterna är den enskilt största företeelsen som kommer att påverka regionens säkerhetspolitiska dynamik under kommande år.

Nyckelord: Mellanöstern, arabisk värld, arabiska revolter, MENA, säkerhetspolitik, säkerhet

Innehållsförteckning

1	Inledning	7
1.1	MENA en mångfacetterad region.....	10
1.2	Bakgrund.....	11
1.3	Upplägg.....	11
1.3.1	Syfte och frågeställning.....	12
1.3.2	Metod.....	12
1.3.3	Operationalisering av säkerhetsbegreppet.....	12
1.3.4	Källdiskussion.....	13
1.4	Disposition.....	13
2	Vapenanskaffning och maktbalans	15
3	MENA-länderna	18
3.1	Algeriet.....	18
3.2	Egypten.....	19
3.3	Gulfstaterna.....	21
3.4	Saudiarabien.....	23
3.5	Irak.....	26
3.6	Iran.....	27
3.7	Israel.....	29
3.8	Jemen.....	31
3.9	Jordanien.....	33
3.10	Libanon.....	34
3.11	Libyen.....	34
3.12	Marocko.....	35
3.13	Syrien.....	36
3.14	Tunisien.....	38
3.15	Turkiet.....	39
3.16	Avslutningsvis.....	40
4	Konsekvenser och maktförskjutningar	41

4.1	Nordafrika, Maghreb och Mashreq.....	41
4.2	Gulfen och arabiska halvön.....	43
4.3	Persiska viken	44
4.4	'Levanten' med omnejd	45
4.5	Sammanfattningsvis	46
5	Övergripande diskussion om MENA	47
5.1	Sviterna av de arabiska revolterna.....	47
5.1.1	Faktorer med bäring på inrikespolitisk säkerhet	47
5.1.2	Faktorer med bäring på regionala säkerhetspolitiska utvecklingar	49
5.2	Osäkerhetsfaktorer	51
5.3	Konfliktfaktorer	53
5.3.1	Mjuk säkerhet.....	53
5.3.2	Hård säkerhet.....	55
5.4	Konflikthämmande aspekter.....	57
6	Viktiga säkerhetspolitiska frågor på sikt	59
6.1	Rådande osäkerheter och möjliga vändpunkter	60
6.1.1	Implikationer för Sverige och EU.....	63
7	Slutord	65
	Referenser	66

1 Inledning

Den säkerhetspolitiska utvecklingen i Mellanöstern och Nordafrika (MENA) har på ett fundamentalt sätt kommit att påverkas av de revolter som brutit ut i området 2010-2012.¹ Revolterna i regionen är sannolikt de enskilt viktigaste företeelserna som kommer att sätta sin prägel på MENA:s framtida säkerhetspolitiska dynamik.

Att revolter förekommer i MENA är emellertid inget nytt. Revolter har förekommit i området under hela 1900-talet. Flera tidigare revolter har varit enfrågebaserade, ofta baserade på vad militären föredragit (militära kupper), alternativt baserade på aktioner av ideologiska revolutionärer, religiösa grupper eller av privilegierade minoriteter.²

I stark kontrast gentemot tidigare revolter har de uppror som nu skett i området haft bred folklig förankring, dessutom har de många gånger gällt flera olika typer av frågor på en och samma gång, såsom demokrati och krav på mänskliga rättigheter.³ Ett starkt missnöje med de styrande eliterna har legat till grund för detta. En annan unik aspekt är att de skett parallellt samt att de många gånger har koordinerats mellan löst sammansatta oppositionella grupper i virtuella rum såsom inom sociala medier. Detta har inneburit att revolterna har fått en bred spridning lokalt, regionalt och nationellt.

Revolterna, som populärt kommit att få den övergripande etiketten den *arabiska våren*, har påverkat länderna och dess befolkningar på flera sätt: politiskt, ekonomiskt, socialt, religiöst och kulturellt. Därtill har individen, familjen, klanen, samhället, staten och regionen kommit att påverkas i olika grad genom skiftande lojaliteter samt nya former för deltagande i det offentliga samtalet o.s.v.

Regimer som under perioden 2010-2012 mer direkt kommit att utmanas av 'folket' ('al-Shaab'), innefattar Bahrain, Egypten, Jordanien, Libanon, Libyen, Marocko, Oman, Syrien, Tunisien och Jemen.⁴ Andra länder som i något mindre utsträckning kommit att uppleva och direkt påverkas av revolterna inbegriper Algeriet, Förenade Arabemiraten (UAE), Irak, Iran, Israel, Kuwait, Qatar,

¹ Länderna som ingår i MENA är: Algeriet, Bahrain, Egypten, Förenade Arabemiraten, Irak, Iran, Israel/Palestina, Jordanien, Saudiarabien, Kuwait, Libanon, Libyen, Marocko, Oman, Qatar, Syrien, Turkiet, Tunisien och Jemen.

² Jämför t.ex. kupperna i Egypten, Libyen, Algeriet, och Iran. Se Rydberg (1975).

³ Jämför t.ex. tidigare revolter såsom den i Iran 1979 och Algeriet under tidigt 90-tal.

⁴ För en diskussion kring händelseutvecklingen i Nordafrika, se Eriksson (2011) samt Souaré and Mesfin (2011).

Saudiarabien och Turkiet.⁵ Israel drivs i sin tur av en helt egen dynamik som går bortom de arabiska revolterna.

Revolterna har främst varit internt drivna samt parallellt pågående. Vidare kan konstateras att konfliktparterna i huvudsak har utgjorts av demonstranter vis-à-vis regering/president/monark (de sistnämnda i mindre utsträckning). En principiell drivkraft har varit ifrågasättandet av den auktoritära staten samt befolkningens behov av och krav på en bättre levnadsstandard.⁶

Enligt Uppsala konfliktdataprojekt var våldsincidenter och dödsknivåer under det första året förhållandevis låga i länder som Algeriet och Marocko medan andra länder var betydligt mer påverkade (såsom t.ex. Bahrain, Egypten, Tunisien och Jemen). Den högsta våldsnivån rapporterades för Libyen och Syrien.⁷ För de närmsta åren väntas Syrien ligga i topp. Vidare har forskning visat att det förekommer tydliga samband mellan de krav på politiska förändringar som ställts och graden av våld som brukats av staten. Regimförändring har ofta lett till högre vålds- och dödsknivåer. Vidare visar forskning länderna emellan att monarkierna i regionen delvis har haft lättare att hantera uppror än republiker med statsminister- eller presidentämbeten.⁸

I vissa undantagsfall har de utmanade regimerna fått externt stöd för att slå ned på de interna demonstranterna (såsom i Bahrain där Gulfstaterna och främst Saudiarabien intervenerade genom gulfstyrkan al-Jazeera Shield Force). Ibland har stöd skett genom ekonomiska medel (t.ex. Jordanien) och ibland genom politisk påtryckning (t.ex. gentemot den nu avsatta regimen i Jemen under Saleh).

De huvudsakliga undantagen från de primärt inhemskt drivna revolterna är de som kommit att utveckla sig till inbördeskrigsliknande tillstånd med extern inblandning (Libyen och Syrien). Medan konflikten i Libyen (15/2-2011–23/10-2012) kom att ges ett omfattande och öppet stöd, bland annat i form av svenskt flygunderstöd under *Operation Unified Protector* (med vilken den svenska styrkan bidrog under *Operation Karakal*)⁹, så har stödet till de revolterande i Syrien också varit betydande även om det har varit av en mer förtäckt karaktär.¹⁰

⁵ För en översikt, se Eriksson (2012).

⁶ Se Owen 2008: pp. 1-90 för en diskussion om utvecklingen av den moderna arabiska staten.

⁷ Uppsala Konfliktdataprojektets forskning publicerad i *SIPRI Yearbook* 2012: 24.

⁸ Uppsala Konfliktdataprojektets forskning publicerad i *SIPRI Yearbook* 2012: 55.

⁹ För en utvärdering av den svenska Libyeninsatsen, se Lindvall och Forsman (2012).

¹⁰ Bristen på oppositionell koordinering samt rädsla för att externt vapenstöd ska hamna i händerna på al-Qaida har varit de två tydligaste skälen till detta. Qatar liksom Saudiarabien har varit de mest framträdande staterna som bidragit med stöd till oppositionen. Även andra länder såsom USA och Turkiet har understött opposition, bl.a. genom logistik från turkiskt territorium. I mitten av november 2012 lyckades de flesta oppositionsgrupper inom och utanför Syrien gå samman under en ny koalition: Syriska nationella koalitionen av revolutions- och motståndsstyrkor. Den

Det externa stödet till Syrien har delvis lett till att landet kommit att bli en krigsscen för strider mellan olika stater i regionen samt mellan olika grupperingar med endera etniska eller religiösa förtecken, eller båda (t.ex. inblandning av flera Golfstater, Turkiet och Iran).¹¹

I Libyen har numera den huvudsakliga konfliktspiralen ebbat ut, även om spänningar mellan olika delar av landet, däribland fickor med klan- och milisbaserat motstånd, lever kvar.¹² Återuppbyggnaden av landet fortgår inom olika områden (bl.a. inom säkerhetssektorn). Återverkningarna för regionen är omfattande, inte minst för grannskapet i söder, dvs. Sahel i allmänhet och Mali i synnerhet dit stridande legoknektar, våldsbejakande religiösa samt etniskt baserade grupper tagit sin tillflykt med både vapen och kapital. Detta har i sin tur lett till att hela Nordafrikas grannskap kommit att bli starkt säkerhetspolitiskt destabiliserat.¹³

I Syrien väntas striderna fortgå under en längre tid. Ingendera av parterna väntas ge upp sina militära aktiviteter och mål. Tvärtom väntas konflikten trappas upp i takt med att fler parter involveras i konflikten samt att fler drabbas av striderna. De geopolitiska förvecklingarna är komplexa och inbegriper både regionala och internationella stormakter där positionerna kommit att bli förhållandevis låsta (inte minst i FN:s säkerhetsråd). Sannolikt kommer den nuvarande oppositionella parten att ges ett omfattande internationellt erkännande medan den alawitbaserade regimen i Damaskus inte väntas ge upp under de närmsta åren (Syrien kan mycket väl bli det nya Irak efter den USA-ledda interventionen).

Vid sidan av de säkerhetspolitiska utvecklingar som kommit till stånd kan konstateras att revolterna i regionen, som för övrigt har sett olika ut i respektive stat, även haft andra effekter såsom påverkan på den vetenskapliga diskursen och förhållningssättet till regionen.

principiella tanken var att underordna det Syriska Nationella Rådet i en ny oppositionell struktur då Rådet under det närmare två år långa syriska upproret inte lyckades samla alla anti-Assad krafter. Målet med den nya strukturen var även att inlemma alla de lokala revolutionsråden i den nya koalitionen. Dessa förändringar bäddar även för att det internationella samfundet kan stödja en exilregering.

¹¹ Lund (2012).

¹² För en översikt av de väpnade grupperna i Libyen 2012 se *Small arms survey nummer 18*, Juni 2012.

¹³ Mali utgör nu bl.a. till följd av effekterna av Libyenkonflikten en skådeplats för väpnade strider. Afrikanska Unionens regionala samarbetsorganisation ECOWAS (de Västafrikanska staternas ekonomiska samarbetsorganisation) planerar en intervention i landet för att stabilisera landet. Den Libyska gränsen, liksom Algeriets delaktighet i regionens stabilitet, väntas bli avgörande. Konflikten i landet kommer säkerhetspolitiskt att påverka flera av länderna i Nordafrika under många år framöver. För mer om detta konfliktförlopp och denna spillningseffekt, se: Eriksson (2011), och Jakobsson och Eriksson (2012).

Sammantaget har dessa förändringskrafter skapat nya säkerhetspolitiska förutsättningar för MENA – förutsättningar som på olika sätt kommer att påverka regionen under de närmsta 10-20 åren.

1.1 MENA en mångfacetterad region

MENA utgör ett heterogent område. Respektive land har sitt ursprung i sin egen kontext, historia och tradition.

På ett övergripande plan finns flera likheter: majoriteten delar arabiska traditioner; flera länder har sammanflätade ideologier och erfarenheter inom politik, religion, historia, kultur, ekonomi, filosofi, vetenskap och språk. Området är därtill sammanvävt av flera historiska processer. I mångt och mycket har den påtagliga närvaron av Islam kommit att vara den gemensamma nämnaren för alla länder (med undantag av Israel). På djupet finns emellertid flera skillnader.

Flera länder i området är traditionella republiker (t.ex. Algeriet, Egypten och Jemen) medan andra är monarkier (t.ex. Jordanien och Marocko). En allt tydligare skillnad länderna emellan är den mellan demokrati (t.ex. Israel och Turkiet) och envælde (t.ex. Saudiarabien). En viktig skillnad är även förekomsten av naturresurser och särskilt innehav av naturresurser såsom energi (olja och gas).

Olje- och gasreserverna, de största i världen, har inneburit att området kommit att få en central roll inom internationell politik. Detta har i sin tur inneburit att regionen över tid kommit att bli föremål för stormaktsintressen. Intressen som allttjämt väntas bestå. Årsboken *International Energy Agency Yearbook 2011* menar i ett av sina energiscenarier att det globala energibehovet väntas öka med 40 % mellan 2009 och 2035. Enbart oljebehovet väntas öka med 18 %. Närmare 90 % av detta behov finns i icke OECD-länder. OPEC-staterna i sin tur väntas enligt årsboken stå för närmare hälften av världens oljeproduktion 2035 (gasproduktionen kommer i sin tur främst att komma från Gulfländer som Qatar). Detta tyder i sin tur på att MENA kommer att vara i ett storpolitiskt blickfång under flera år framöver. I ett regionalt perspektiv är energireserverna dock ojämnt fördelade. Gulfstaterna besitter huvuddelen av reserverna, medan andra, i detta perspektiv perifera MENA-länder, har betydligt mindre reserver eller till och med brist. Detta har med tiden skapat en påtaglig ekonomisk obalans där flera arabiska stater kommit att bli enormt rika medan andra staters ekonomiska utvecklingstakt har stannat av. Detta faktum har även inneburit att olika länder i regionen har kommit att bli mer eller mindre politiskt och säkerhetsmässigt inflytelserika.

Andra betydelsefulla skiljelinjer är demografiska (vad avser t.ex. befolkningstäthet, multietnicitet, och urbaniseringsgrad); koloniala band (flera länder har varit franska, brittiska, italienska och spanska kolonier); erfarenheter

av mellanstatliga samt inomstatliga krig (inklusive väpnat uppror såsom 'terrorism'), typ av religiös orientering, etc.

Slutligen kan nämnas att länderna i området har markant skilda naturförutsättningar. En skiljelinje finns här mellan de som har god tillgång till vatten och jordbruksmark (t.ex. Irak, Iran och Turkiet), de stater som har kapacitet att överkomma dessa problem genom starka kapitalreserver (Gulfen) samt de som lider brist på dessa resurser (t.ex. Egypten).

MENA:s heterogenitet utgör grunden för denna analys. Regionens skiftande förutsättningar lägger grunden till dess komplexa dynamik.

1.2 Bakgrund

Nedan följer ett underlag till *Perspektivstudiens omvärldsanalys på Leds Inri*. Underlaget presenterar några av de säkerhetspolitiska utmaningar som Mellanöstern och Nordafrika står inför i ett 10–20-årsperspektiv.

Intellektuella tillskott, både genom återkoppling och genom direkt stöd till seminarierna, har givits av Dr. Daniel Jonsson (FOI), John Rydqvist (FOI), Bengt-Göran Bergstrand (FOI), Helene Lackenbauer (FOI), Samuel Bergenwall (FOI), Professor Leif Stenberg (Lunds Universitet), Elin Norrman (FOI) och Louise Othberg (FOI). Ett särskilt tack går därför till dessa personer. Vidare tackas här Peter Wezeman (SIPRI) för hans värdefulla insikter i internationell vapenhandel. Författaren vill även uttrycka särskild uppskattning till projektledaren Åke Wiss för hans stöd under projektets gång.

1.3 Upplägg

Studien tar sin utgångspunkt i de omvälvande revolter som under senare år svept över Mellanöstern och Nordafrika. Revolterna kommer att prägla den säkerhetspolitiska utvecklingen i området under de närmsta 10-20 åren.

Studien utgår från den mångfacetterade karaktär som regionen uppvisar i politiska, ekonomiska, sociala, religiösa och ekologiska förutsättningar. Underlaget är att betrakta som en översikt varför vissa generaliseringar varit nödvändiga att göra.

Studien går inte in på framtidsutvecklingar för respektive MENA-lands militära styrkor (och därmed görs inte heller någon analys av de konsekvenser som kan följa på detta).¹⁴

1.3.1 Syfte och frågeställning

Analysen syftar till att identifiera några av de viktigare aspekter och faktorer som kan komma att forma regionen i ett framtidsperspektiv. Frågeställningen är av allmän karaktär: Hur ser den säkerhetspolitiska utvecklingen ut i MENA i ett 10–20-årsperspektiv? Analysen sker i ljuset av intresset av att se vilka konsekvenserna kan bli för svensk och europeisk del i allmänhet och den svenska försvarsmakten i synnerhet.

1.3.2 Metod

Studien bygger delvis på två strukturerade arbetsseminarier med deltagare särskilt inbjudna för att på basis av sin kännedom om MENA, aktivt diskutera frågeställningen som nämnts ovan. Målet har varit att identifiera problem, möjligheter, hinder, faktorer, trender och aktörer som dessa deltagare anser kan ha betydelse för frågeställningen. Inbjudna har varit representanter för departement, myndigheter, polis, militär, industri, icke-statliga intressegrupper, områdesspecialister, temaforskare, praktiker, aktörer aktiva i regionen, etc. Vid inbjudan har en så bred krets som möjligt eftersträvat då säkerhetskonceptet i sig är brett, liksom utfallet av frågeställningen. Vid dessa arbetsseminarier har anteckningar förts samtidigt som s.k. *Chatham House*-regler applicerats (se appendix I för deltagande aktörer).¹⁵ Analysen är författarens egen.

Både primär- och sekundärkällor har använts liksom intervjuer med experter. Översikter såsom *Keesing's Contemporary Archive*, samt datasammanställningar av *Forecast International*, liksom *Factiva*, *CIA Factbook* samt Uppsala Konfliktdatabas har varit behjälpliga.

1.3.3 Operationalisering av säkerhetsbegreppet

De geostrategiska och säkerhetspolitiska förändringar som här studeras handlar i huvudsak om *statens* säkerhet i regionen. Studien syftar främst till att identifiera faktorer och trender som kan förklara säkerhetspolitiska utvecklingar såsom

¹⁴ Den årliga rapporten från tankesmedjan IISS ger en god överblick över regionens styrkeutveckling, se *Military Balance* (2012).

¹⁵ Med dessa regler avses att ingen diskussionsdeltagare kommer att citeras eller hållas ansvarig för de åsikter som förts fram.

mellanstatliga spänningar och maktförskjutningar i regionen. Detta omfattar t.ex. faktorer som kan påverka nya militära allianser, mellanstatliga konflikter, uppkomsten av nya stater, uppdelningen av territorium, eller djupgående förändringar av hegemoniska intressen i regionen.

Detta perspektiv ignorerar emellertid många andra delar av det bredare säkerhetsbegreppet, varför en strikt statsfokuserad säkerhetspolitisk analys lätt kan uppfattas som alltför rigid och statisk. Trots allt kan säkerhetsbegreppet definieras på många olika sätt varför andra aspekter av säkerhet behövs för att göra en analys av detta slag mer komplett, såsom: säkerhet beträffande ekonomiska, ekologiska, klimatologiska, sociala och religiösa frågor samt säkerhet vad beträffar genus, etnicitet och generationsfrågor. Denna studie berör delvis dessa frågor, men återigen med staten som utgångspunkt.

Studien går således inte in på aktörsspecifika analyser av grupper och företeelser såsom al-Qaida och dess regionala grupper. Våldsbejakande grupper utgör dock en viktig beståndsdel i utformningen av regionens dynamik och staternas betenden.

1.3.4 Källdiskussion

Mycket har skrivits om de arabiska revolterna, inte minst av internationella, och även svenska, tankesmedjor. En helt ny flora av vetenskapliga studier har publicerats, av vilka några används i denna studie (däribland monografier och artiklar i s.k. peer-granskade tidskrifter). En hel del studier tar utgångspunkt i företeelser som vad deltagande i sociala rörelser innebär för revolternas utveckling; vad politisk förändringsprocess betyder för regionen, vilka politiska och ekonomiska konsekvenser som väntar regionen. Få studier undersöker den regionala säkerhetspolitiska utvecklingen och dess konsekvenser.

I denna studie har primär- och sekundärkällor konsulterats för att identifiera sakmässig fakta relevant för frågeställningen. En förutsättning för studiens genomförande har varit att den delvis bygger på redan utforskade områden.

Studien har kompletteras med intervjuer med experter och forskare som på olika sätt studerar regionen.

1.4 Disposition

Studien består i huvudsak av sju delar. Efter detta kapitel följer en introducerande diskussion om säkerhetspolitiska konturer av regionen. Denna diskussion baseras främst på vapenanskaffning och maktbalanser. Därefter i kapitel tre följer en diskussion kring respektive land i MENA (dessa diskuteras i alfabetisk ordning). Fokus ligger här på huvudsakliga säkerhetspolitiska utvecklingstendenser samt de säkerhetspolitiska utmaningar dessa står inför. I

kapitel fyra lyfts fokus till möjliga regionala maktförskjutningar. I kapitel fem diskuteras allmänna utvecklingar i regionen på kort och lång sikt. Utgångspunkten är de arabiska revolterna samt säkerhet i vidare bemärkelse. I kapitel sex diskuteras säkerhetspolitiska utmaningar som regionen brottas med idag och vad detta kan få för konsekvenser på sikt. I ett avslutande kapitel följer förslag på vidare diskussion.

2 Vapenanskaffning och maktbalans

De politiska revolterna i MENA har kommit att ställa flera säkerhetspolitiska framtidsanalyser av regionen på ända. Redan existerande konflikter liksom säkerhetspolitisk osäkerhet har accentuerats i samband med de arabiska revolterna.

En huvudsaklig konsekvens av detta är sannolikt att regeringarna i regionen i allt högre utsträckning kommer att prioritera regimöverlevnad. Fortsatta inrikespolitiska oroligheter i olika MENA-stater kommer under de närmsta åren att kräva starkare och modernare säkerhetstjänster i syfte att stävja intern opposition (särskilt en våldsbejakande sådan). Detta kommer att kräva en delikat balansakt mellan å ena sidan ökade reformer för liberalisering, och å andra sidan inskränkningar av demokrati och mänskliga rättigheter. Behoven av att upprätthålla staters suveränitet och regeringars legitimitet kommer att förbli centrala prioriteringar för varje regim.

Det mesta tyder på att staterna i MENA-området – främst Gulfen – väntas fortsätta vara ledande vad gäller inköp av försvarsmateriel i världen. Detta skiljer sig emellertid åt inom regionen. Bedömare uppskattar att t.ex. Gulf-staterna kommer att öka sina militära utgifter från uppskattningsvis 73,4 miljarder USD 2011 till 82,5 miljarder USD 2015.¹⁶

De för närvarande tre största vapenanskaffande staterna är Saudiarabien, Förenade Arabemiraten och Israel, vilka kommer att fortsätta att ligga i topp (Israel gör det främst inom ramen för ett partnerskap med USA). Saudiarabien är och kommer de närmsta åren att bestå som den mest köpstarka staten i regionen. Israel kommer däremot att vara den teknologiskt främsta försvarsmaterielproducerande aktören i MENA. Revolterna har sannolikt inte påverkat denna utveckling nämnvärt. Snarare har försvars- och säkerhetsmarknaderna haft denna struktur sedan flera år tillbaka (bl.a. till följd av historiska erfarenheter av mellanstatliga konflikter). På sikt kan revolterna i regionen påverka denna händelseutveckling om de säkerhetspolitiska omvälvningarna blir mer omfattande än väntat (t.ex. att fler länder väljer den demokratiska vägen).

Vidare kan noteras att den syriska och iranska militärmakten i snabb takt reduceras samtidigt som länderna i Gulfen ökar sina försvarsmaterieltillgångar och sin militära förmåga. Resterande länder ligger annars på en förhållandevis konstant nivå utan några större svängningar vare sig avseende vapenimport eller -export. Libyen kan här komma att bli ett undantag då landet inom de närmsta tio

¹⁶ Se *SIPRI Yearbook 2012* samt delar av *Forecast International (FI) 2012*.

åren kan komma att behöva bygga upp sin militära förmåga (men då handlar det främst om import). Även Syrien kan på sikt få en demokratiskt styrd ledning och därmed bli en ny marknad.

USA, Storbritannien, och Ryssland utgör de tre största exportörerna och väntas fortsätta vara det under de närmsta åren.¹⁷ Därtill kommer stater som Frankrike och Italien att vara mycket aktiva. Tyskland har länge haft en mer restriktiv inställning till försvarsmaterielexport (med undantag för Israel), men har på senare år lättat på restriktionerna (t.ex. till länder som Algeriet och Saudiarabien).¹⁸ Kina har vad beträffar försvarsmaterielsamarbeten hittills inte varit någon större aktör i MENA. Landets intressen i regionen är främst energibehov, upprätthållande av handelsflöden och inflytande över ekonomiska marknader samt stöd till kinesiska arbetare i regionen.¹⁹ En ytterligare, och delvis, förklarande faktor till varför Kina inte har varit någon större aktör är att landet inte har haft någon modern teknik att erbjuda.²⁰ På sikt kan landet komma att bli en större aktör.²¹

Till följd av det rådande ekonomiska världsläget, inte minst gällande de statsfinansiella utmaningar som de europeiska staterna för närvarande brottas med, kommer sannolikt satsningar på försvarsmaterielexport att öka bland de länder som innehar denna kapacitet. Syftet bland försvarsmaterielproducerande länder är primärt att uppmuntra egen försvarsindustriell forskning, utveckling, produktion och därmed tillväxt. För att lyckas med detta på sikt kan försvarsmaterieexporten ökas och därmed sammantaget även konkurrensen inom dessa områden. De större försvarsmaterielproducerande länderna befinner sig i lågkonjunktur och har minskade ordergångar, varför export kan verka tillväxtfrämjande.²²

Staterna i Gulfen, samt Israel och Egypten, kommer dock att stå förhållandevis opåverkade när det gäller försvarsmaterielanskaffning. En anledning kommer

¹⁷ Geostrategisk försvarsmaterielexport grundar sig främst i externa staters utrikes- och försvarspolitiska doktriner och är därmed av mer långsiktig karaktär (bortom en tioårshorisont). Medan ekonomiska hänsyn utgör primärsyften för försvarsmaterieexporten så utgör – för externt exporterande stater – den rent geografiska hänsynen ett sekundärsyfte (med geografisk hänsyn avses att försöka påverka, stödja, balansera, utveckla och förändra aktörer i regionen). Denna inställning har de flesta stater även om det förekommer skillnader mellan olika stater liksom förändringar över tiden. De främsta undantagen är P5-staterna (de fem permanenta medlemmarna av Säkerhetsrådet) där geografisk hänsyn ibland är en faktor.

¹⁸ Intervju med Peter Wezeman SIPRI 2012-09-24.

¹⁹ Under Libyenkrisen skickade den kinesiska staten in sin marin i Medelhavet för att undsätta kinesiska arbetare.

²⁰ Intervju med Peter Wezeman SIPRI 2012-09-24.

²¹ Även andra asiatiska länder kan komma att öka sitt exportintresse till regionen, såsom Indien och Indonesien, men även länder i Sydamerika (Brasilien).

²² Read (2011-11-30).

fortsättningsvis vara det amerikanska militära biståndet och stödet till dessa länder. Gulfländerna kommer att fortsätta vara köpstarka ekonomier oavsett rådande världsekonomisk situation under de närmsta tio åren. Länder som Israel och Egypten kommer att fortsätta anskaffa försvarsmateriel i utbyte mot säkerhet som de gjort sedan en längre tid (främst baserat på Camp David-avtalet 1979).²³ Sammantaget kommer dessa marknader att vara föremål för försvarssatsningar.

Slutligen kan konstateras att medan de försvarsindustriella marknaderna är förhållandevis distinkta och strukturella i sin karaktär, kan kombinationen med tillfälliga och oväntade händelseutvecklingar i regionen komma att skapa nya oväntade behov, marknader, aktörer och konkurrenssituationer. Vid sidan av mera förutsägbara strukturella, politiska och ekonomiska processer kan även andra typer av faktorer komma att påverka försvarsmaterielexporten i ett 10–20-årsperspektiv, däribland behovet att stödja:

- nyfödda demokratiers försvarsförmåga (t.ex. Egypten, Libyen och Tunisien)
- säkerhetsreformer (t.ex. Libyen, Irak, Jemen och Marocko)
- allierade och partners (såsom Natolandet Turkiet och andra Natostödjande länder såsom Jordanien)
- förebygga/mildra/hantera kriser och konflikter (som t.ex. involverar Turkiet, Jordanien och Libanon samt hantera/understöda icke-statliga aktörer samt paramilitära grupper)
- nya säkerhetspolitiska aktörer (såsom möjliga exilregeringar som kan bli fallet med Syrien)

Sammanfattningsvis kan konstateras att inga nämnvärda förändringar är att vänta. Sannolikt kommer exporterande stater att se en ökad konkurrens, fortsatta uppföljningar av ingångna kontrakt, samt att möjligen nya säkerhetspolitiska marknader kan komma att födas.²⁴

Från att i detta avsnitt i huvudsak ha belyst den säkerhetspolitiska utvecklingen, främst i ljuset av försvarsmaterielexport, kommer nästa kapitel att undersöka respektive stats säkerhetspolitiska utveckling mer ingående.

²³ Se Eriksson (2012b).

²⁴ Inga nämnvärda förändringar väntas vad gäller vilka de främsta vapenexporterande samt vapenimporterande staterna kommer att vara. I ett strikt framtidsperspektiv kan flera faktorer rubba en sådan utveckling i grunden: förekomst av kärnvapenkrig i regionen eller en påfallande fred i regionen.

3 MENA-länderna

Nedan följer en diskussion om de huvudsakliga säkerhetspolitiska utmaningar respektive land står inför. Resonemanget bygger på samtida utvecklingar och vilka implikationer detta kommer att kunna leda till. De övergripande implikationerna följer i kapitel fyra.

3.1 Algeriet

Reformtakten i Algeriet till följd av de arabiska revolterna har varit ringa. En huvudanledning anses vara att erfarenheterna från inbördeskrigets dagar på 1990-talet verkat avskräckande (en period då landet genomgick ett politiskt haveri med mänskliga tragedier som följd).²⁵

Flera bedömare menar att Algeriet är på väg mot demokrati. Detta tycks även vara den politiska bedömning som EU gör i sin omformuleringspolitik gentemot landet i ljuset av de arabiska revolterna. Militären kommer emellertid att fortsätta ha inflytande över landets inrikespolitik vilket skapar friktioner i övergången mot ökad demokrati. I takt med att andra länder i regionen går i demokratisk riktning kan Algeriet på kort sikt även hamna i politisk friktion med mer långtgående demokratiska länder som Tunisien, Libyen och Egypten. Samtidigt kan konstateras att förhållandet till Marocko väntas fortsätta vara konfliktfyllt p.g.a. de båda ländernas olika syn på det ej självständiga området *Västsahara*. Med tilltagande instabilitet i Sahel kan nya fronter öppnas mellan de två staterna kring just denna konfliktfråga.

Vidare väntas regeringen i Alger även på sikt spela en viktig roll i kampen mot religiös fundamentalism. Stödet för detta aktiva arbete mot regionala undergrupper till al-Qaida kommer fortsättningsvis att ges från USA och enskilda europeiska stater, inte minst Frankrike.

Algeriets hotas idag av instabiliteten i dess södra grannskap, främst Mali, men även Sahel i sin helhet. Våldsbejakande islamistiska grupper, liksom etniska och kriminella grupper, utmanar både den algeriska staten och dess intressen. Sannolikt kommer landet därför inom de närmsta åren att vara inriktat på att hantera dessa hot.

Slutligen kan nämnas att flera stater, demokratiaspekten till trots, kommer att fortsätta att exportera krigsmateriel till landet (varav Ryssland är en av de främsta exportörerna).

²⁵ Närmare 100 000 Algerier anses ha fallit offer i det inbördeskrigsliknande tillstånd som uppstod till följd av landets politiska kurs.

3.2 Egypten

Egypten är ett av de länder i arabvärlden som genomgått en radikal politisk förändring i samband med de revolter som svept över MENA.²⁶ Avsättandet av Mubarak har inneburit att landet kommit att få en marknadsorienterad islamistisk ledning under Frihet- och rättvisepartiet (informellt stödparti till det Muslimska Brödraskapet).

Revolten i landet har emellertid inte inneburit några djupgående geostrategiska förändringar. Internt har dock revolten inneburit att olika säkerhetsdilemman kommit att uppstå mellan olika etniska och politiska grupper (dvs. olika intressen har fått mer makt på bekostnad av andra gruppers intressen), samt att nya och förändrade politiska lojaliteter kommit att leda till friktioner. Detta sammantaget har skapat ett polariserat land, polariseringar som på sikt kan få implikationer för landets säkerhetspolitiska identitet.

Särskilt utvecklingen i Sinai har lett till att förbindelserna mellan Israel och Egypten bitvis kommit att bli ansträngda. För stunden är Egypten och Israel överens om hur man ska handskas med slitningar längs den gemensamma gränsen (friktioner som ofta följer på befintliga stam- och jihaduppror). Någon officiell kursändring är inte att vänta.

Även relationen mellan Egypten och USA förväntas bestå. Alliansen är stark men Egypten kommer att försöka balansera relationen till en mer symmetrisk och balanserad nivå. Det fortsatta samarbetet (inbegripet militärt stöd) är den enskilt viktigaste faktorn för Egyptens säkerhetspolitiska arkitektur och därmed dess hållning i säkerhetspolitiska frågor.

De viktigaste utmaningarna som kommer att påverka fred, säkerhet och stabilitet i regionen på sikt, och som Egypten kommer att behöva hantera inkluderar: en potentiell väpnad konflikt mellan Israel och Iran (där Egypten inte helt utan förbehåll sannolikt kommer att liera sig med Israel och USA); eventuellt militärt engagemang i Syrien (där Egypten kommer att ställa sig på de arabiska Golfstaternas sida, erkännande av en syrisk exilregering (där Egypten sannolikt främst kommer att agera genom Arabförbundet); hanteringen av ökande inhemska och regionala hot från väpnade religiösa grupper (där Egypten sannolikt kommer att delta i olika terrorismbekämpande verksamheter med regionala och internationella aktörer).

Vad avser de långsiktiga säkerhetspolitiska utmaningarna så inkluderar dessa enskilt, eller i kombination, en växande befolkning, ökande brist på inhemsk energi, en stigande brist på färskvatten och negativa effekter av

²⁶ Eriksson (2012).

klimatförändringarna. Dessa utmaningar tyder på att Egypten kommer att vara tvunget att engagera sig både på regional och internationell nivå. Den nya ledningen har helt enkelt inte råd att isolera sig då landet knappast kan komma att övervinna dessa utmaningar på egen hand. Frågan är vilken attityd och vilka ekonomiska och politiska medel den sittande regeringen kommer att ge dessa långsiktiga säkerhetspolitiska utmaningar. Samverkan, både internt och externt, framför konflikt verkar vara den troliga utvecklingen.

Sammanfattningsvis kommer Egypten att fortsätta att vara en överlägsen militärmakt i regionen (bortsett från Israel och de amerikanska styrkorna). Däremot utgör landet inte ett direkt hot mot andra stater i regionen. Styrkebalansen kan ändras ytterligare om stater i regionen skaffar kärnvapen (dvs. utöver Israels innehav), något som måste beaktas vid analys av relationen till Iran.

Relationen med EU är under förändring även om inga fundamentala förändringar är att vänta.²⁷

I ett försvars- och säkerhetspolitiskt perspektiv kan konstateras att Egypten har arabvärldens mest avancerade försvarsindustri.²⁸ Den är dock kraftigt subventionerad av amerikanskt finansiellt stöd sedan säkerhetspakten med Israel skrevs under i och med Camp David-avtalen 1979.²⁹ Som ett resultat av detta har Egypten en låg inhemsk efterfrågan på forskning och utveckling inom denna sektor. Till detta kommer det faktum att uppskattningsvis 3,4 procent av BNP går till militären. Dock ska betonas att avancerad i denna kontext inte betyder särskilt mycket om man jämför med t.ex. västerländska staters industrier inklusive Israels. Vidare ska nämnas att den egyptiska försvarsindustrin sannolikt kommer att passeras av den som utvecklas i Förenade Arabemiraten. Medan industrin i

²⁷ För en sammanfattning av de huvudsakliga utmaningar som ryms inom EU-Nordafrika relationer, se Witney och Dworkin (2012).

²⁸ Denna ligger i sig på en låg och basteknisk nivå i förhållande till andra länder utanför MENA.

²⁹ Det nära samarbetet med USA bygger delvis på den säkerhetsarkitektur som skapades i samband med Camp David-avtalet som reglerade freden mellan Egypten och Israel. I utbyte mot fred och stabilitet får Egypten (och Israel) omfattande militärt stöd från USA. Enligt allmänt vedertagna uppskattningar har USA givit Egypten närmare 64 miljarder dollar i ekonomisk och militär hjälp sedan 1979. Detta innebär ett genomsnitt på nästan 2 miljarder USD per år, varav 1,3 dollar har tenderat att vara militära bidrag. Detta stöd väntas bestå och därmed den säkerhetspolitiska arkitekturen. Flera skäl finns för detta. Vid sidan om det robusta stödet för Israel vilar även ett ömsesidigt strategiska beroende mellan Egypten och USA. Medan Egypten är beroende av USA:s finansiella stöd för sin ekonomi och det militära industriella komplexet (och därmed avgörande för den inhemska stabiliteten), så är USA strategiskt nöjd med samarbetet med Egypten, eftersom landets läge underlättar för USA vad gäller: sitt engagemang i Mellanöstern, sin militära logistik till Asien; bruket av Egyptiska farvatten för maritima fartyg, möjligheten att använda egyptiska flygbaser.

den förstnämnda är mestadels inhemsk så är den senare beroende av utländsk expertis.³⁰

Den egyptiska militären har haft ambitionen att modernisera försvarssektorn. Denna pågående process kommer sannolikt att öka efterfrågan på försvarsforskning samt försvarsmateriel. Till följd av revolten i landet under 2010-2012 väntas denna process gå långsamt då flera andra inhemska områden måste prioriteras.

Egypten innehar för närvarande förmågan att producera ett antal militära vapen som artilleripjäser, luftvärnsmissiler ('surface-to-air'), stridsvagnar³¹, stridsfordon m.m. Denna förmåga handlar främst om att kunna sätta samman delar av system. Vidare värt att konstatera är att dess tillverkningsindustri främst bygger på joint ventures med amerikanska teknikföretag. Lösningar som verkar bestå under de närmsta åren. Kontrakt sluts emellertid även med Ryssland och Kina.³²

3.3 Golfstaterna

Inom det säkerhetspolitiska området samarbetar Golfstaterna främst genom samarbetsrådet GCC (Gulf Cooperation Council/Gulfstaternas Samarbetsråd).³³ Försvarssamarbetet bygger främst på samövningar inte minst genom den gemensamma styrkan al-Jazeera Shieldforce. Hittills har detta försvarssamarbete varit relativt vilande, men under de arabiska revolterna aktiverades det i syfte att slå ned på demonstrationerna i Bahrain (14 mars 2011).

En överhängande fråga är vilken roll denna styrka kommer att spela i framtiden. Inget tyder på att den skulle kunna ges andra uppgifter än liknande det uppdrag som gavs under Bahrain-demonstrationerna. Analytiker menar dock att GCC-styrkan kan komma att spela en allt större roll i framtiden, inte minst för att upprätthålla stabilitet och säkerhet i närområdet (noterbart är att USA är villigt inställd till att stödja funktionerna i GCC).³⁴

Även om GCC-länderna är demografiskt och geografiskt små, och skulle tjäna på en fördjupning av försvarssamarbetet så är respektive stat/emirat storkonsument av försvarsmateriel. Den starka kapitalbasen till följd av stora energiresurser i området har inneburit att högklassiga vapensystem still luft- och

³⁰ Denna aspekt bygger på återkoppling av Peter Wezeman SIPRI 2012-11-15.

³¹ Typ M1A1 typer.

³² Intervju med Peter Wezeman SIPRI 2012-09-24.

³³ För mer om GCC se Atarodi och Eriksson (2011).

³⁴ See *The Middle East Magazine*, December 2011: 16.

markstridskrafter har kunnat anskaffas av olika säljare, inte minst från USA, Storbritannien, Frankrike och Italien.

De försvarsexporterande ländernas syfte är främst ömsesidigt kommersiella samt att upprätthålla överenskomna säkerhetsgarantier, snarare än att påverka den geostrategiska balansen i området. Problemen är flera vad avser affärerna med GCC-stater, särskilt om man beaktar kriterier såsom demokrati, mänskliga rättigheter, korruption, etc. som många gånger är grunden för liberala demokratiers beslut om tillstånd till dessa typer av affärer. Givet de arabiska revolterna kan demokratikriteriet möjligen ges en större status.

Vid sidan av det konventionella militära samarbetet, samarbetar Gulfstaterna även inom andra områden. Ängslan för den upplevda iranska expansionistiska agendan i regionen (såsom spridning av politisk Shia Islam) anses bidra till att GCC-länderna numera samverkar för att utveckla ett eget missilförsvarssystem. Varje stat har anskaffat eller håller på att anskaffa missilsystem.³⁵

Flera skillnader finns dock mellan länderna i Gulfen. Vad gäller Förenade Arabemiraten, Kuwait, Bahrain och Oman, så väntas dessa uppgradera sina flygflottor (främst stridsflyg, stridshelikoptrar och transportflyg). Qatar väntas fortsätta vara kapitalstarkt och därmed en aktör på försvarsindustrimarknaden. Under senare år har landet kommit att höja sin utrikes- och försvarspolitiska profil och bl.a. tagit tydlig ställning i kriserna i Libyen och Syrien. Nämnvärt är att denna profilering även kan skönjas på försvarsmaterialsidan där landet köpt flera stora tunga transportflygplan (en indikator på att landet även vill kunna spela en de facto roll i militära sammanhang då man kan bistå egna styrkor liksom allierade styrkor med transport till andra stridsområden).

Oman utgör ett intressant undantag i denna gemenskap då landet till skillnad från de övriga staterna även har militära samarbeten med Iran. Denna roll kan komma att bli besvärlig om större säkerhetspolitiska aktörer avkräver en total isolering av Iran, men å andra sidan även en möjlighet ifall kontakter behöver föras med Iran.

Slutligen kan nämnas att Bahrain inte utgör någon större säkerhetspolitisk aktör. Säkerhetspolitiskt befinner man sig under Saudiarabiens säkerhetsparaply, något som blev särskilt tydlig i och med GCC-interveneringen i landet. Ökad social oro

³⁵ Bl.a. har Kuwait, Saudiarabien och UAE skaffat PAC-3 patriotmissiler, medan Förenade Arabemiraten har begärt Terminal High Altitude Area Defence (THAAD), och Qatar under 2012 fört diskussioner om att skaffa dessa system. I sammanhanget noterar SIPRI att under enbart 2011 exporterade USA 4 C-17 transportflygplan, 15 UH-60 transport helikoptrar, 20 M-142 *High Mobility Artillery Rocket System (HIMARS)*, se *SIPRI Yearbook 2012*: 263. Tanken är att missilförsvarssystemet som bl.a. bygger på PAC-3 patriotmissiler samt THAAD systemen tillsammans ska kunna fungera som en gemensam försvarsmodell på området (se Read (2011)).

eller revolution i Bahrain skulle dock kunna få stora säkerhetspolitiska implikationer för Gulfen i stort och i synnerhet kunna spridas till den saudiska oljerika östra provinsen – och därtill vara en faktor för konflikten GCC – Iran samt för den interna stabiliteten i övriga GCC-stater.³⁶

3.4 Saudiarabien

En fråga för regionen och den globala säkerhetspolitiska dynamiken (till följd av det stora oljeinnehavet) är vad som händer med Saudiarabien. Det rigida systemet upplevde endast fickor av demonstrationer i samband med de arabiska revolterna. Demonstrationerna har inte påverkat regeringen i någon djupare mening. Detta betyder inte att regeringen har varit immun mot oppositionen. Tvärtom finns ett antal spänningar inom det saudiska samhället som i ett tioårsperspektiv kan få stora regionala säkerhetspolitiska konsekvenser.³⁷ Bedömare menar att själva systemet i sig är den största faran för landet, inte minst då den politiska makten är djupt sammankopplad med de styrande familjerna och oljeinkomsterna i landet.

Saudiarabien är en totalitär monarki och i praktiken en diktatur i ett liberalt demokratiskt perspektiv. All exekutiv och informell legislativ makt är koncentrerad till kungafamiljen al-Saud. Politiska partier är inte tillåtna och inga parlamentsval genomförs. Familjen är tillika beskyddare av Mecka och Medina, Islams heliga vallfärdsplats. Detta arbete som anses skötas väl, ger viss internationellt stöd till regimen, samtidigt som flera oppositionella grupper (såsom sunnitiska våldsbejakande grupper) anser att kungafamiljen lever i ett överflöd av lyx, samt att den tolkning som monarkin står för går emot Islams grundsyn. Al-Saud-familjen förespråkar en konservativ Wahabitisk inriktning av Islam delvis genom förbund med inflytelserika Imamer i landet. Även om läget i landet bedöms förbli stabilt så står landet på sikt inför en rad utmaningar som inte bara påverkar landet utan även regionen och världsekonomin.

Medan monarkin håller ett fast grepp om makten, och sannolikt kommer att göra det under de närmsta tio åren finns det ett antal tecken som tyder på att den nuvarande stela politiska modellen är svår att upprätthålla i längden. Saudiarabien genomgår för närvarande ett antal samhällsförändringar. De flesta

³⁶ Se Wright (2010) för en diskussion mellan politik, ekonomi och utveckling i landet.

³⁷ Förekommande inhemsk opposition har främst kommit från olika grupper och organisationer: sunnimuslimska grupper, kvinnogrupper, shiamuslimska grupper, fackföreningar, samt befolkningen i allmänhet. Det är dock värt att notera att ett antal av dessa grupper var aktiva innan de arabiska revolutionerna, i synnerhet de islamiska grupper som vill förbättra sin ställning vis-à-vis regeringen.

förändringar äger rum under den politiska ytan och långt ifrån den offentliga sfären.

Här är det värt att skilja mellan förändringar endogent initierade av regimen och förändringar som kommer från exogena källor, dvs. utanför systemets kontroll (till exempel kulturell omvandling efter sociala medier och andra processer av globaliseringen).

Medan det saudiska ledarskapet officiellt stödjer vissa förändringar, till exempel vikten av att reformera utbildningssektorn vilket i praktiken innebär att utländska forskare bjuds in för att främja forskning och utveckling i landet, så är ledarskapet samtidigt mycket känsligt för alla oförutsedda förändringar som kommer med folkligt krav på demokrati och mänskliga rättigheter.

Inhemsk opposition är inget nytt för den saudiska regimen. Medan de största hoten mot regimen före oljekrisen 1979 främst utgjordes av panarabism och socialism har de efterföljande perioderna huvudsakligen präglats av islamisk opposition (dvs. strängare Wahhabi-synpunkter). Generellt har den islamiska oppositionen varit lågmäld på grund av en informell överenskommelse mellan den styrande familjen och inflytelserika religiösa lärda. Denna kan komma att brytas om en politisk kursändring sker eller om den ekonomiska modellen i landet inte består och därmed alierar den religiösa eliten.

Vad avser möjliga reformer i landet är det i sammanhanget svårt att inte dra paralleller med andra GCC-länder där politiska, ekonomiska och sociala förändringar öppet har förändrat den politiska dynamiken på något djupgående sätt (t.ex. Förenade Arabemiraten). Den ökande politiska, ekonomiska och sociala friheten är synlig i flera GCC-länder. Det finns även tecken på att Saudiarabien under senare år genomfört vissa liberaliseringar. Frågan är hur den fortsatta ökade politiska, ekonomiska och sociala omvandlingen kommer att hanteras.

Saudiarabiens inrikes- och säkerhetspolitiska mål är att säkerställa stabilitet i landet. Det finns ett antal överhängande hårda och mjuka hot mot landet, både i det korta och långa perspektivet.

Av de omedelbara och kortsiktiga säkerhetsfrågor som Saudiarabien står inför är frågan om den saudiska successionen den klart viktigaste. Utan ett ledarskap i Riyadh, kan en politisk maktkamp mellan möjliga efterträdare, dvs. reformatorer och hårdföra, orsaka oförutsedd politisk friktion.

Vad gäller de mer hårda och kortsiktiga säkerhetspolitiska utmaningarna består dessa främst av hotet från våldsbejakande extremism med rötter i Jemen, Iran och Irak. En annan viktig säkerhetspolitisk fråga och utmaning är samarbetet inom GCC. GCC har varit en förhållandevis passiv organisation men kan komma att revitaliseras i ljuset av de arabiska revolterna (som i fallet Bahrain). De flesta av de mer omedelbara säkerhetspolitiska utmaningarna bestäms av det speciella

förhållandet till USA. GCC:s roll väntas bestå som central, liksom bandet med USA.

Det föreligger även ett antal strukturella hot mot den Saudiarabiska staten, av vilka de främsta är negativa konsekvenser av klimatförändringarna, utarmning av oljeresurser, migration (demografisk obalans), brist på färskvatten och mat och förändrade sociala vanor och beteenden. Ändå är det mer kortsiktiga och "hårda" hot som verkar dominera landets utrikespolitiska utsikter.

Saudiarabien väntas bestå som en av världens största exportörer av olja och gas. Inkomsterna bygger även landets välbefinnande och därmed dess enorma kapitalreserv. Kapitalöverskottet används även till att skapa stabilitet i landet, i regionen (främst stöd till andra arabiska monarkier) och bortom MENA (Saudiarabien stödköper t.ex. amerikanska statsobligationer vilket kan ge både makt och inflytande). Stöd går även till religiösa grupper runt om i världen, bl.a. för att förbättra levnadsstandarden för utsatta muslimska grupper (såsom i Burma/Myanmar) eller till politisk Islam (såsom delar av Talibanrörelsen). Då den ojämna efterfrågan på olja påverkar olje- och gasmarknaden påverkas även säkerheten i landet (oljepriset är kopplat till ekonomiska välfärdsmodeller i landet).

En annan huvudutmaning för monarkin är behovet av att modernisera landet, inte minst vad gäller forskning och utbildning. Behovet av modernisering bör bl.a. ses i ljuset av den höga ungdomsarbetslösheten, förekommande socialt missnöje samt de djupa sociala, politiska och ekonomiska klyftorna som förekommer i landet. Varje försök till utmaning kommer sannolikt att hanteras med alla tänkbara medel. Detta blev särskilt tydligt i samband med de folkliga revolter som uppstod i grannskapet. Riyadh engagerade sig tidigt i olika arabländer för att motverka eventuella revolutionära försök som utgör hot mot den regionala säkerheten och implicit den egna säkerheten. En del av detta stöd kom genom GCC. Förutom militärt stöd, gavs ekonomiskt stöd för att 'köpa bort' protesterna (t.ex. Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Förenade Arabemiraten, Jordanien och Marocko).

Slutligen väntas Saudiarabien vara en fortsatt köpstark konsument av försvarsmateriel. Försvarsmaterielkontrakten sluts främst på kommersiella och utrikespolitiska grunder från stater som USA, Storbritannien och Frankrike snarare än geopolitiska, medan Saudiarabien i sin tur främst ser sina köp som en garanti för fortsatt stöd till regional säkerhet och stabilitet (systemets överlevnad för både inre och yttre hot).

3.5 Irak

Under december månad 2011 lämnade *Multinational Force Iraq* sitt uppdrag i Irak. Den totala budgeten hade då uppgått till 8.8 miljarder USD.³⁸ Landet har lämnats i ett tillstånd som präglas av instabilitet. Trots att den internationella insatsen i Irak formellt är avslutad är osäkerheten hög. Enbart under 2011-2012 har närmare 1 000 personer dödats i stridigheter, främst mellan olika sekteristiska grupper och staten. Våld används bl.a. för bekämpandet av våldsbejakande islamistiska grupper, samt konflikten vad gäller Bagdad och Erbil (dvs. ökad autonomi gentemot Bagdad), liksom den mellan olika Shiitiska och Sunnimuslimska grupper. Våldet har inte bara inomstatlig karaktär, även tredjeparter som befinner sig i landet såsom USA påverkas. Problem som väntas prägla utvecklingen framöver är de politiska inklusive territoriella dispyter som råder mellan centralregeringen och de kurdiska områdena (särskilt de mellan den kurdiska regionala regeringen (KRG – Kurdistan Regional Government) och centralregeringen). En komplicerande faktor är KRG:s politiska relationer med Turkiet, vilket delvis kommit att undergräva relationerna mellan Irak och Turkiet.

Till följd av kriget i Irak 2003-2011 är landets militära kapacitet starkt nedsatt.³⁹ Återuppbyggnad pågår, inte minst genom träning och utbildning med stöd av närvarande amerikanska styrkor. För närvarande förmår Irak inte att fullt ut upprätthålla sin egen suveränitet. Luftförsvaret är på en mycket låg nivå i förhållande till landets storlek och behov för att kunna svara på luftangrepp. Men till följd av den snabba ekonomiska tillväxten kan den militära förmågan komma att utvecklas snabbare än väntat.⁴⁰ Värt att notera är att Irak under 2011 ökade sina militära utgifter med nära 55 %.⁴¹

Den amerikanska regeringen har tillsammans med försvarsindustrin slutit eller planerar att sluta kontrakt kring leverans av luftvärnssystem, pansarfordon, flera jaktflygplan (F-16) och helikoptrar. Ett omfattande utbildningsprogram av irakiska piloter har påbörjats. USA:s strategi kommer inom de närmsta åren att vara att undvika att avancerad teknologi sprids vidare till Iran. Man kan anta att USA har starka inspektions- och uppföljningsregimer kring samarbetet med Irak då man inte vill se någon spridning av det material som förts till landet i området.

Även EU och Ryssland väntas öka sitt försvarsmaterielsamarbete med Irak. Det senare kommer sannolikt inte att ses med blida ögon av USA.

³⁸ *SIPRI Yearbook 2012*: 110.

³⁹ Intervju med Peter Wezeman SIPRI 2012-09-24.

⁴⁰ Oljereserven är mycket stor (vissa bedömare menar att den är bland de tre största i världen) och oljeproduktionen ökar snabbt varför kapitalreserven finns för krigsmaterielinköp.

⁴¹ *SIPRI Yearbook 2012*: 155.

3.6 Iran

Till följd av den Iranska regimens kärnenergiprogram, som flera bedömare menar går i en militär riktning, har de flesta stater i det internationella samfundet antagit sanktioner mot landet. Syftet har primärt varit att sätta press på landets ledare och flera av dess samhällssektorer.^{42 43} USA är särskilt pådrivande i detta arbete.⁴⁴

I grunden till isoleringen av Iran finns ett intresse att begränsa Irans säkerhetspolitiska handlingsutrymme.⁴⁵ Den internationella isoleringen av landet kommer sannolikt att påverka landets försvarsförmåga negativt under de närmsta tio åren.⁴⁶ Frågan är hur långt det internationella samfundet väntas gå för att isolera landet i så pass stor utsträckning att det kärnteknologiska programmet påverkas.

Tre faktorer kan komma att undergräva sanktionerna emot Iran: 1. Olika staters fortsatta stöd till den iranska regimen; 2. Graden av smuggling av t.ex. olja till grannländerna för att undkomma sanktionernas effekter; samt 3. regimens förmåga att vända den inhemska (och internationella) opinionen kring sanktionernas effekter (negativa humanitära konsekvenser av sanktionerna). Misslyckas FN, USA och EU med sanktionsimplementeringen, kan situationen förvärras och leda till militär konfrontation.⁴⁷

Mot bakgrund av FN-embargot väntas isoleringen innebära att det inte är sannolikt att några större vapensystem kommer att exporteras till Iran under de närmsta åren.⁴⁸ Kontroll- och inspektionsregimerna är hårda och den kommersiella verksamheten med Iran är mycket känslig. Konsekvensen är att de i allt högre utsträckning arbetar med att utveckla sin inhemska militära förmåga.⁴⁹ Bland annat satsar regimen på att utveckla egna vapensystem, senast s.k. smarta laserstyrda missiler (Qassed 1 och 2). Parallellt utvecklas och provas

⁴² För mer om FN sanktionerna mot Iran (UNSCR 1737), se:

<http://www.un.org/sc/committees/1737/>

⁴³ Isoleringen av Iran sker delvis på basis av att det Internationella atomenergiorganet (IAEA) funnit indikationer på att Irans kärnenergiprogram för anrikning av uran kan ha militära dimensioner. Se t.ex. *IAEA staff report 2011-11-18*.

⁴⁴ Hooglund (2012).

⁴⁵ Från Irans sida föreligger ett intresse med kärnenergiprogrammet att skapa en kombination av handlingsfrihet samt handlingsutrymme.

⁴⁶ Även staten som sådan kommer att påverkas negativt, dvs. genom minskad tillväxt, ökad inflation, etc. Detta i sin tur kommer att få konsekvenser även för landets befolkning (med viss risk för vissa paralleller med de heltäckande FN-sanktionerna mot Irak under 1990-talet).

⁴⁷ Rouzbeh and Rydqvist (2011); Rydqvist och Zetterlund (2008).

⁴⁸ Därmed inte sagt att delkomponenter för t.ex. ballistiska missiler inte kan nå landet från t.ex. Nordkorea och Ryssland.

⁴⁹ Read (2011).

även de nya systemen för kort- och långdistansmissilerna (Qader samt Shahab 1,2,3 versioner). Vidare testas luftförsvssystemet Mersad baserat på Shahinmissiler.⁵⁰ Dessa system väntas vara grundpelare i Irans militära förmåga de närmsta åren. Vissa bedömare menar dock att dessa luftförsvssystem kommer att vara förlegade innan de ens kommit i bruk. Särskilt de ballistiska missilerna är viktiga för Iran i ett avskräckande syfte (särskilt i ljuset av dess kärnenergi-program) men även den konventionella vapenförmågan.⁵¹ En övergripande fråga är dock om Iran har graden av tekniskt kunnande för att kunna utveckla mer avancerade taktiska och strategiska system.

Den internationella isoleringen av Iran väntas bestå under de närmsta åren. Förmågan att upprätthålla och uppgradera sin militära förmåga, såsom sina nära 300 stridsflyg, begränsas av brist på komponenter till följd av de unilaterala och multilaterala sanktionerna.⁵² Konkurrens finns internt i Iran mellan de olika säkerhetsinstitutionerna vilket försvårar samordning. Det är tveksamt om landet är i stånd att överhuvudtaget kunna använda sin militära potential.

Vid sidan av de politiska och ekonomiska effekterna av sanktionerna, brottas Iran även med svåra interna ekonomiska problem. Dessa ekonomiska problem väntas ta flera år att lösa. En intressant fråga är om de ekonomiska problemen kommer att undergräva den sittande regimen och därmed lägga grund för en folklig revolt.⁵³ Dessa faktorer innebär att Iran sannolikt inte kommer att utgöra någon försvarsexportmarknad att tala om under de närmsta tio åren.

Ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv är Irans möjliga kapacitet att utveckla kärnvapen dock inte den enda aspekten som påkallar internationellt och regionalt intresse för Irans politiska och militära förmåga. Militärt sett skulle ett starkare Iran kunna förändra den geopolitiska dynamiken i regionen. En sådan förändring väntas inte accepteras av någon liberal demokratisk regering.⁵⁴ Förutom politiskt inflytande skulle landet kunna påverka tillgången till energiflödet från regionen och därmed direkt underminera flera staters säkerhetspolitiska intressen.

Israel och Saudiarabien har traditionellt uttryckt stor oro över Irans regionala ambitioner.⁵⁵

Mot bakgrund av regimskiftet i Egypten har Iran sett möjligheter till politiskt samarbete. Den arabiska revolten i Egypten beskriver man som en islamisk

⁵⁰ Read (2011).

⁵¹ Denna aspekt bygger på återkoppling av Peter Wezeman SIPRI 2012-11-15.

⁵² Read (2011).

⁵³ Rouzbeh (2012).

⁵⁴ Se t. ex. US Congress Hearing (2011): 12.

⁵⁵ Medan Israel har samtida anledningar till detta (bl.a. av uttalanden i det officiella Teheran om att vilja utplåna Israel), så går det Saudiska motståndet långt tillbaka i tiden (bl. a. med religiösa förklaringsgrunder inte minst shia-/sunnimuslimsk rivalitet).

revolution. Även om den egyptiske presidenten Morsi har öppnat upp för vissa säkerhetspolitiska initiativ, inte minst vad gäller hanteringen av Syrien, väntas dock inga närmare band knytas. Inga tecken tyder på att Egypten och Iran kommer att närma sig varandra under de närmsta tio åren.

Vad beträffar Irans band till Turkiet så har Teheran fått se dessa försvagade i ljuset av inbördeskriget i Syrien.⁵⁶ Turkiets tidigare aviserade utrikespolitiska ”noll-problem” vision i regionen gav innan Syrien-konfliktens eskalering upphov till viss samverkan med Iran, men denna välvilja är numera bruten till följd av att Turkiet vänt al-Assad-regimen ryggen.

Syrien representerar en av de mest angelägna säkerhetsfrågorna för Iran. Händelseutvecklingen här kommer att få flera omfattande (och har sannolikt redan fått) säkerhetspolitiska konsekvenser för landet. Regimen i Syrien är förmodligen Irans enda lojala allierade i regionen. Denna relation är främst en instrumentell allians (snarare än baserad på etniskt eller religiöst släktskap).⁵⁷

Medan Syrien har varit en strategisk part för Iran så har regimskiftet i Irak efter Saddam Hussein lett till att förbindelserna mellan Iran och Irak kommit att konsolideras. Med en shiitisk politisk ledning i Bagdad har Teheran all möjlighet att knyta landet närmare sig. Processen väntas dock inte kunna fortgå helt smidigt. Anledningarna är flera varav den främsta nog är att den amerikanska hegemoniska närvaron i Irak och i regionen, inte kommer att acceptera ett närmande mellan de två länderna. Vidare har både Turkiet och Saudiarabien, för att nämna några parter, intressen i Irak. Turkiet å sin sida kommer att försvara sitt nära samarbete med några av de kurdiska grupperna i området (då man vill undvika att en kurdisk stat bildas), främst KRG och dess provinsregering. Saudiarabien å sin sida anses vilja fortsätta stödja de sunnitiska grupperna som en balans gentemot Iran.

3.7 Israel

Israel utgör ett undantag i MENA-regionen. Staten är en outtalad kärnvapenmakt med ett politiskt system som vilar på demokratiska grunder. Landets

⁵⁶ För mer om Iran och Irak relationer se Atarodi (2009).

⁵⁷ Fram till åtminstone 2010 har vissa grupper i Iran kunnat påverka olika aktörer i regionen genom stöd till shiamuslimska grupper i södra Libanon (främst Hizbollah), inte minst för att militärt kunna balansera mot Israel. Stödet till Hizbollah kompenserar delvis den symmetriska kapacitet som landet har p.g.a. de begränsande sanktionerna. Stödet till shiamuslimska grupper i regionen, inte minst i södra Libanon, har djupa rötter i historien på grund av långvarig religiös samhörighet. Värt att notera är att Iran bidrog till att skapa och etablera Hizbollah under tidigt 80-tal varför banden mellan Hizbollah och Iran är starka (betydligt starkare än banden mellan Syrien och Iran). Stödet har sedan dess varit omfattande både på det politiska och ekonomiska planet.

kärnvapenpolitik vilar på det faktum att man varken förnekar eller bekräftar ett kärnvapeninnehav.⁵⁸ Detta skapar en viss osäkerhet. *Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut* (SIPRI) menar att Israel har 80 kärnvapen, varav 50 anses vara bestyckade stridsspetsar på ballistiska missiler och att resterande kan användas av flygplan.⁵⁹

Allt tyder på att Israel kommer att fortsätta ligga i topp i ett regionalt MENA-perspektiv vad gäller försvarsmaterielexport och -import (det senare främst från USA).⁶⁰ Israel är en stor exportör av försvarsmateriel och väntas så vara under de närmsta åren. Med en allmänt sett överlägsen teknologi har landet flera försvarsindustriella kunder, inte minst i USA. Till USA exporteras t.ex. kommunikationsutrustning, sensorsystem, och UAV:er. Under kommande år väntas Israel fortsätta sina inköp av nya stridsflygplan (främst F-35) och uppgraderingar av sina F16-plan, samt inköp av attackhelikoptrar från USA.

Dagligen utmanat av olika våldsbejakande grupper i Gaza och Västbanken (samt längs gränserna med Libanon och Egypten) utvecklar Israel kontinuerligt sitt missilförsvarssystem mot kort-, medel- och långräckviddiga missiler: Arrow and Iron Dome-systemen. Därtill pågår full utveckling av olika UAV:er som kan operera på låg och hög höjd vilket ger både taktisk och strategisk fördel.⁶¹

Israel har ännu inte fått se delar av sina säkerhetsmässiga relationer i regionen påtagligt förändrade, även om revolterna skapat ökad osäkerhet.

Den palestinska frågan utgör det huvudsakliga frågetecknet. Under 2012 fick palestinierna en påtaglig politisk uppgradering i FN vilket accentuerade behovet av en varaktig lösning på frågan.⁶² Sannolikt kommer landet på sikt att få uppleva fortsatt (ökad) friktion med sina grannar p.g.a. okontrollerade massprotester mot Israel i de arabiska staterna. Israel–Palestina-konflikten kommer att spela en fortsatt viktig roll för arabländernas förhållande till Israel.

I det kortare säkerhetspolitiska perspektivet har Israel kommit att bli mer utsatt till följd av de folkliga uppror som ägt rum i arabvärlden och möjligen det upplevda hotet av att flera nya regeringar kommit att ge sin prägel av politisk Islam.

I ett regionalt perspektiv utgör den nuvarande regimen i Iran fortfarande det största hotet mot landet liksom eventuella effekter av konflikterna i Syrien och Libanon (hot som kan komma i form av regelrätta mellanstatliga strider, vilket

⁵⁸ *SIPRI Yearbook* 2012: 341.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Sharp: 2012.

⁶¹ Read (2011).

⁶² Omröstningen i FNs Generalförsamling fick resultatet 138 stater för, 9 emot och 41 stater som lagt ned sina röster (av totalt 193 stater).

redan skett under hösten 2012, ökad närvaro av våldsbejakande grupper i dess närområde samt förekomst av okontrollerad hantering av massförstörelsevapen såsom kemvapen). Vidare kan konstateras att Israel påverkats av den instabilitet som ursprungligen framkallades i och med störtandet av Egyptens president Mubarak. Oroligheterna längs Sinai-gränsen har varat under flera år. Syrien fortsätter att utgöra en utmaning för Israel och upproret i Syrien påverkar numera även den inrikespolitiska situationen i Libanon.⁶³

Sammantaget kvarstår emellertid det faktum att Israel står militärt oemotsagt i regionen, framförallt på grund av stödet från USA och andra västerländska allierade. Långsiktigt kan förändringarna vara stabiliserande då den säkerhetspolitiska arkitekturen i regionen får in fler demokratier.

3.8 Jemen

Jemen har under senare år genomgått en längre politisk transitionsprocess. En kulmen kan sägas ha inträffat under 2010-2012 då den tidigare presidenten, Saleh, steg åt sidan till förmån för mer reformvänliga krafter i landet. Läget inrikespolitiskt är emellertid fortsatt mycket instabilt med olika konflikter som följd: skillnader mellan nord och syd, närvaro av våldsbejakande islamistiska grupper, externa aktörer, närvaro av starka kriminella nätverk, kopplingarna till olika oroshärdar på Afrikas horn samt den omfattande förekomsten av lätta vapen.⁶⁴

Revoluten till trots, har landet ännu inte genomgått några dramatiska förändringar som förändrar dess politiska uppbyggnad. Samhällsstrukturen består ändå i grunden, där den äldre generationens maktbas består, liksom inflytandet från den tidigare ledarens maktbas. Även andra grundorsaker till revolten, vid sidan av de politiska, väntas bestå under många år framöver: kombinationen av en stor ung befolkning, hög arbetslöshet, omfattande fattigdom, vattenbrist, flöden av droger och lätta vapen.

Utifrån ett geopolitiskt perspektiv i regionen är händelseutvecklingen i landet central.⁶⁵ Tilltagande oroligheter inom landet kan komma att få konsekvenser för Saudiarabien och därmed även påverka utländska staters intressen. Saudiarabien

⁶³ International Institute for Strategic Studies, *Comment*, no. 19 (2011).

⁶⁴ Vidare är stämpolitiken i Jemen en mycket viktig aspekt för att förstå logiken med vilken inrikespolitik som formas. Stämledare bidrar till att balansera makten inne i Jemen. Viktigt är dock att stämpolitik också lockar externa aktörer, vilket gör stammar till strategiska pjäser för regionala intressen. Den saudiska regeringen har under vissa perioder betalat nästan 5 miljoner USD till olika stammar (Phillips, en Jemen-expert, konstaterar att Saudiarabien också betalar en hel del pengar till stammarna i Jordanien och Irak). Phillips (2011b): 79.

⁶⁵ Hartkorn (2010).

är den i särklass mest inflytelserika aktören i Jemens politiska sfär.⁶⁶ Det är för närvarande svårt att tänka sig att något betydande kommer att hända i Jemen utan viss inblandning av de politiska ledarna i Saudiarabien.

En destabilisering av Saudiarabien, med Jemen som språngbräda, kan lätt leda till allvarlig ekonomisk turbulens i världsekonomin som i sig är mycket känslig för hot mot energiflöden. Saudiarabien bedriver många olika strategier för Jemen, varav det främsta målet är inneslutning.⁶⁷ Att förebygga spridningsrisken av konflikterna i landet är således en huvudangelägenhet.⁶⁸

Även Iran utgör en viktig aktör, inte minst i ljuset av dess möjliga geostrategiska syfte att vilja kontrollera och expandera sitt regionala inflytande. Irans stöd till shiitiska grupper är omvittnade och i och med Irans isolering är det inte osannolikt att ett sådant stöd ökar. Ett destabiliserat Jemen kan lätt bli en förhandlingsbricka i det större regionala maktspelet

Slutligen är Jemen viktigt på grund av det potentiella antalet jihadistgrupper verksamma i landet. En av de mest synliga grupperna under de senaste åren är *al-Qaida på den arabiska halvön/al-Qaida on the Arabian Peninsula (AQAP)*. AQAP består av utländska jihadister i kombination med lokala radikala grupper. Detta utgör förmodligen en av de enskilt viktigaste faktorerna för USA:s och Storbritanniens intresse för landet. Efter det så kallade 'kriget mot terrorismen' har USA samarbetat med den numera avsatta presidenten Saleh för att genomföra flertalet kontraterroristoperationer mot påstådda al-Qaida läger. Men vissa experter hävdar att kontraterrorism i avsaknad av en rättsstat kan komplicera inre säkerhetsfrågor och även göra saker värre än de är.⁶⁹ Ökad demokratisk samhällsstyrning skulle kunna göra kontraterrorism mer effektiv och legitim.

Jemens politiska, ekonomiska, kulturella och sociala länk till Afrikas horn innebär att landet även är sammankopplat med de säkerhetspolitiska utvecklingar som sker där. Med tanke på dessa nära band kan instabilitet lätt komma att få säkerhetspolitiska konsekvenser i båda områdena. Vapenflöden liksom närvaro av våldsbejakande grupper på båda sidor av Adenviken kan med kort varsel skapa stor instabilitet.⁷⁰

⁶⁶ Phillips (2011b): 75.

⁶⁷ Ibid. p. 76.

⁶⁸ Detta förklarar även att landet är skådeplats för attacker av amerikanska UAV:er (som i praktiken utför s.k. riktade mord).

⁶⁹ Sayigh (2009): 17.

⁷⁰ Värt att notera är den nära geografiska kopplingen mellan Jemen och Somalia. Somalia befinner sig under 2012 i brytningspunkten mellan krig och fred, efter att AMISOM under de senaste åren drivit tillbaka al-Shabaab-milisen från de centrala delarna av landet.

3.9 Jordanien

De arabiska revolterna nådde under 2010-2012 även Jordanien. Dock kom de inte att bli så påtagliga som i andra delar av MENA. Kungens popularitet samt dennes hantering av upproren innebar att revolten inte kom att bli så omfattande även om det finns flera tecken på att upproren är tilltagande.

Landet har genomgått flera reformer under senare år. Detta anses vara en viktig orsak till det växande missnöje som kan ses i landet. Slopade subventioner har tidvis inneburit stora demonstrationer mot kungen och landets regering. Saudiarabien gav Jordanien ekonomiskt stöd för att hantera delar av upproren, i form av subventioner för att på så sätt begränsa protesterna. Under senare år har oppositionen vuxit i stryka och det ekonomiska missnöjet i landet väntas leda till ökat inflytande för det muslimska brödrskapet i Jordanien.

Jordanien står inte inför något direkt säkerhetspolitiskt hot även om konflikten i Syrien har inneburit tilltagande flyktingströmmar. På sikt kan emellertid konflikten i Syrien innebära mer fundamentala säkerhetspolitiska utmaningar, inte minst till följd av konflikteskalering; närvaron av våldsbejakande grupper, organiserad brottslighet samt förekomst av vapen.

Jordanien har sedan flera år tillbaka ett nära säkerhetspolitiskt samarbete med USA och andra västerländska stater. Samarbetet förekommer särskilt på underrättelsesidan där Jordanien tillsammans med sina partners bekämpar våldsbejakande grupper i regionen.

Jordanien står inom de närmsta åren inför uppgiften att modernisera sitt flygvapen. Men politiska och ekonomiska utmaningar, framförallt till följd av oppositionens och det muslimska brödrskapets tilltagande inflytande kan betyda att moderniseringen blir svårare att genomföra.

Under 2012 ledde Jordanien en militärövning med närmare 12 000 soldater från 19 stater och fem kontinenter *Operation Eager Lion*.⁷¹ En liknande övning väntas även inför kommande år.

Vad gäller mer långsiktiga och indirekta hot mot Jordanien, så väntas oppositionens inflytande mot monarkin öka. Detta kan på sikt få fundamentala inrikespolitiska konsekvenser för landet och därmed regionen och dess samarbeten med västliga makter. Bortsett från denna utveckling står landet även inför flera indirekta hot, främst vad avser vatten- och energibrist. Detta kan dels skapa intern instabilitet, liksom på ett regionalt plan skapa grund för ökad vilja till integration och samarbete alternativt ökad friktion. Oavsett vad som händer kan denna utveckling komma att bli både politiskt och ekonomiskt kostsam.

⁷¹ *The New York Times* (2012-10-09).

3.10 Libanon

Händelseutvecklingen i Syrien kommer att vara avgörande för den libanesiska statens säkerhetspolitiska situation under de kommande åren. Den libanesiska regeringen arbetar för att innesluta den syriska konflikten på den syriska sidan av gränsen.⁷² Detta följer bl.a. på att en tilltagande spridningseffekt har kunnat skönjas med flera våldsincidenter i gränstrakterna med Syrien. Flera sunni- och shiamuslimska grupper bevakar noga händelseutvecklingen längs gränsen och vad som sker i Syrien. Syrienkonflikten har attraherat flera olika religiösa våldsbejakande grupper. En möjlig utveckling är att dessa på sikt även utvecklar närvaro i Libanon. En faktor som emellertid talar emot en total konfliktspridning är det libanesiska folkets erfarenheter från 80-tallets strider och krigströtthet.

I händelse av spridning av konflikten kommer Hizbollah att bli en viktig aktör. Hizbollah har ställt sig stödjande men avvaktande till al-Assad-regimen. Ett tydligare ställningsstagande skulle kunna störta Libanon in i ett inbördeskrig, liksom en fördjupad konflikt med Israel. Det som talar emot ett mer aktivt ställningsstagande av Hizbollah är att man nu måste se vilket utfallet blir i inbördeskrigets Syrien. Sannolikt kommer Hizbollah-milisen att behöva skaffa sig nya bundsförvanter.

Libanon bygger på ett förhållandevis skört politiskt system baserat på etnisk representation. Det libanesiska samhället är mer heterogent än i många andra arabiska stater. Inrikespolitiskt har regeringen varit förhållandevis besparad från folkliga demonstrationer. De sociala förhållandena är ungefär samma som i hela regionen, med hög arbetslöshet, en hög andel ungdomar i befolkningen och odemokratiska politiska metoder vilket mycket väl kan få långtgående konsekvenser.

3.11 Libyen

Libyen stod under de sista veckorna av inbördesstridigheterna inför tre möjliga händelseutvecklingar. Att landet enades, att landet sönderföll eller att landet kom att präglas av fred men med påtagliga interna motsättningar. I slutet av 2012 befinner sig landet i det tredje scenariet. Fortfarande råder interna motsättningar, dels mellan olika milisgrupper och anhängare av den tidigare regimen, dels mellan dessa och centralregeringen. Flera grupper har ännu inte lagt ned sina vapen varför stor osäkerhet råder i de delar av landet där regeringen inte har full kontroll.

⁷² *The Daily Star: Lebanon News* (2012-01-19).

Överlag är emellertid landet är på god väg att skapa grunden för en fungerande demokrati. Val hölls under sommaren 2012 och anses ha varit välfungerande. Problemen är att det inte finns något civilt samhälle i landet som kan bevaka den demokratiska utvecklingen. Detta kan bli ett problem på sikt. EU's nuvarande omformuleringspolitik mot regionen och Libyen väntas adressera denna fråga med omfattande stöd (bland flera andra frågor så som migration, utbyten, handel, etc.).

Den politiska huvudutmaningen för det Nationella Rådet (NTC) är att ena landet under en ny konstitution. Detta politiska arbete sker i ljuset av de enorma vardagsutmaningar landet står inför när det gäller en återuppbyggnad. Sannolikt kommer Libyen att få en allt starkare ekonomi i takt med att situationen stabiliseras vilket kan komma att utgöra en viktig faktor för landets allmänna återhämtning.

Några av de huvudsakliga säkerhetsmässiga utmaningarna inbegriper: återuppbyggnad av regeringsinstitutioner (samt legitimitet); säkerhetsreformer; samt demobilisering och reintegration av f.d. kombattanter. Därtill följer ett viktigt arbete att säkra landets gränser samt återta politisk och polisär kontroll av landets territorium; samt insamling av vapen.

3.12 Marocko

Liksom för Algeriet blev de arabiska revolterna inte nämnvärt påtagliga i Marocko. De politiska effekterna blev därmed ringa. Monarkin initierade reformer av landets politiska styrelseskick. Reformprocesser är på väg och inskränkningar i yttrandefrihet och mötesfrihet har minskat.

Några säkerhetspolitiska förändringar för landet kan inte skönjas i sviterna av de demokratiska protester som skett i regionen. Marocko åtnjuter fortfarande ett stabilt ekonomiskt och politiskt stöd från USA, ett stöd som väntas bestå (möjligen kan krav på ökade reformer för demokrati väntas). Marocko har även nära dialog med EU, en dialog som inbegriper politiskt och ekonomiskt stöd.

Konflikten med Algeriet och Mauretania över Västsahara och den väpnade gruppen Polisario är alltjämt bestående. Synen på frågan har flera negativa implikationer för Nordafrikas- och Sahels politiska och ekonomiska integration. Möjligen kan Tunisien, Libyen och Egyptens vunna demokratiska hållning bädda för att konflikten på sikt kan lösas.

En annan faktor som kan påverka konflikten är händelseutvecklingen i stort i Sahel inom vilken regionala grenar av al-Qaida etablerat sig.

3.13 Syrien

Vad gäller det säkerhetspolitiska läget väntas den pågående revolten i Syrien få djupgående konsekvenser för MENA-staterna, inte minst det fortsatta förhållandet mellan Damaskus och dess politiska anförvanter i Teheran, Beirut och Moskva. Den centrala frågan är om revolten kommer att stärka, ändra eller kapa de befintliga banden. Sannolikt kommer den nuvarande geopolitiska balansen mellan Iran-Syrien-Libanon och Israel att förändras.

Vid sidan av det faktum att al-Assad håller på att förlora styret kommer det att innebära att flera röster kommer att göra sig gällande i det framtida Syrien. De viktigaste aktörerna, bortsett från medborgarna, i slutet av 2012, var de reguljära regeringsstyrkorna, lojala alawitiska paramilitära grupper, och påstådda iranska regimvänliga stödmiliser. Det prodemokratiska lägret består av de lokala samordningskommittéerna, Fria Syriska Armén, etc. Därtill ger flera länder sitt politiska och ekonomiska (samt emellanåt logistiska) stöd till oppositionen (t.ex. USA, Storbritannien, Frankrike, Saudiarabien, Turkiet och Qatar). Syriens sönderfall får även ett antal konsekvenser för regionen, inte minst Iran och Israel.

För Iran skulle al-Assads fall och ombyte till en Sunnimuslimskt ledd regim innebära en stor utmaning. Framförallt skulle det innebära att landet tappar ytterligare en möjlighet att sätta press på Israel genom Hizbollahs närvaro i Libanon.

Redan i det korta perspektivet kan vissa förändringar väntas. Teheran kommer sannolikt att fortsätta att utöva ett instrumentellt inflytande över Shiamuslimska grupper i regionen (t.ex. i Syrien, Libanon, Jemen och Bahrain). Vad beträffar den syriska utvecklingen är det inte helt otänkbart att traditionella vägar som tidigare använts för överföring av vapen och utrustning, militär träning, etc., kan komma att blockeras och därmed sätta ytterligare politisk och ekonomisk press på regimen i Teheran.

Även en multietnisk regim i ett post-Assad Syrien skulle innebära liknande problem för Iran. Olika särintressen kommer att behöva ges större politiskt utrymme på bekostnad av Irans intressen och närvaro i landet (t.ex. sunniter, druser, alawiter och kurder).

Det pågående kriget i Syrien har gett kurderna ett ökat inflytande eftersom deras lojalitet är viktig för al-Assads kontroll över landet. Kurderna i Syrien har emellertid inte givit Al-Assad sitt direkta stöd men inser sitt värde. Kurderns roll blir därmed en viktig faktor även för Turkiet eftersom de på sikt ges möjlighet att kunna förhandla om ökade möjligheter för större autonomi i Syrien.

En annan viktig faktor är att det tidigare så hårt slutna Syrien nu kommit att internationaliseras på så sätt att olika interna och externa parter blandar sig i konflikten. Därtill kan FN komma att spela en stor roll i landet, antingen som

fredsframtvingande aktör, eller som fredsbevarande (eller i rollen som återuppbyggare).⁷³

För Israels del finns flera problem med vad som sker i Syrien. Det övergripande problemet i sammanhanget för Israel är att det syriska sönderfallet innebär ökad osäkerhet. Israel är väl förtrogen med den nuvarande syriska regeringen och dess begränsningar. Ett nytt styre skulle leda till större otrygghet (åtminstone på kort sikt innan en ny relation har etablerats).

Syrien har sedan länge varit en av Israels främsta antagonister. Relationen dem emellan präglas främst av samtida spänningar och historiska oförenligheter. Under det senaste decenniet har Syrien och Israel haft väpnade konflikter vid flera tillfällen, till exempel i oktober 2003 när Israel inledde en militär attack mot ett (f.d.) palestinskt militärt träningsläger inne i Syrien, och 2007 när Israel riktade en påstådd attack mot en kärnanläggning i Syrien. I motsättningen länderna mellan spelar dessutom, Hizbollah en viktig roll eftersom de har stöd av al-Assads regim (ett förhållande som till följd av de arabiska revolutionerna faller sönder allt mer).

En viktig strategisk fråga har sedan länge varit Golanhöjderna. Golanhöjderna som blev erövrade från Syrien 1967 och senare de facto annekterade av Israel 1981, fortsätter att vara en symbolisk och strategisk zon för båda länderna där varje sekund i ett angreppskrig kan vara avgörande.⁷⁴ Men även om båda länderna betraktar Golanhöjderna som ett strategiskt viktigt område, minskar dess militära betydelse alltmer då grundidén främst vilar på ett konventionellt tänkande. Modern teknik, inte minst avancerade radarsystem och långdistansmissiler, gör att Golanhöjderna snarast har ett symboliskt värde.

Ett annat problem är den osäkerhet som ett sönderfall av Syrien innebär för Hizbollah och andra våldsbejakande grupper i södra Libanon. Eftersom Iran via Hizbollah inte bara utgör ett strategiskt hot mot Israel (som noterats under det senaste Libanonkriget i juli 2006) utan även har inflytande över olika shiamuslimska milisgrupper kommer Libanons södra gräns fortsätta att vara politiskt okontrollerat under lång tid framöver, oavsett händelserna i Syrien.

Syrien är satt under omfattande sanktioner från EU och USA. Dessa sanktioner väntas bestå under de närmsta åren om än i modifierade former för att reflektera händelseutvecklingen. Sanktionerna omfattar bl.a. vapenembargo samt förbud mot export av utrustning som kan användas för internt förtryck.

Till följd av den politiska och ekonomiska isolering som flera externa och regionala stater upprätthåller, väntas de syriska styrkorna inte kunna

⁷³ I sammanhanget kan principen skydd av civila få stor betydelse, se t.ex. Welsh 2012: 291-299.

⁷⁴ Bronner, *The New York Times* (2011-05-15).

moderniseras under de närmsta fem åren. De konventionella styrkorna slits allt mer i takt med att inbördeskriget i landet fördjupas, även om vissa länder såsom Ryssland och Iran anses understödja regimen med vapen och kommunikationsutrustning. Den försämrade ekonomin i landet kommer på sikt att omöjliggöra inköp och modernisering av vapen och vapensystem.

Syriens militära förmåga är fortfarande förhållandevis låg och landets omoderna krigsmateriel bygger till stor del på rysk teknik och vapen samt ett antal äldre MIG-flyg. Under perioden 2007-2011 kom närmare 78 % av den syriska vapenimporten av konventionella vapen från Ryssland och under december 2011 skrev Assad regimen ett kontrakt med Ryssland om vapenköp för ca 550 miljoner USD (främst flyg).⁷⁵

Den nuvarande isoleringen av Syrien (både politiskt och ekonomiskt) samt den påfrestning som sker under pågående inbördeskrig väntas innebära att landet under de närmsta åren kommer att tappa ytterligare militärkapacitet. Sker en regimförändring i demokratisk riktning kan landet på sikt komma att välkomnas in i en demokratisk gemenskap och då bli föremål för handel med försvarsmateriel.

3.14 Tunisien

Revolternas vagg, Tunisien, är kanske det land som har gått längst i sina försök att göra sig av med sitt tidigare auktoritära styre. Inte nog med att centrala företrädare för den tidigare politiska, ekonomiska, militära och polisära makten rensades ut, utrensning skedde även bland politiska företrädare på lägre politisk nivå runt om i landet. Detta innebär att få anhängare till den tidigare regimen nu givits möjlighet att företräda landets nya politiska makt.

Utrensningen skedde dock på bekostnad av att färre regeringsdugliga individer numera sitter på centrala positioner. Konsekvenserna är flera. Under 2011 hölls val i landet. Det islamistiska Enhada fick flest röster (men delar makten med mitten- och vänsterpartiet). Regeringsdugligheten är ifrågasatt samtidigt som arbetslösheten stiger och ekonomin går dåligt. Den kanske viktigaste följden är att en känsla av osäkerhet råder; rådvillhet vart det nya styret vill ta landet samt osäkerhet kring ekonomin, jobben och bristen på välfärd.

Frånvaron av fungerande polisväsende har gjort tillvaron osäker med stigande kriminalitet och laglöshet. Informella maktstrukturer, ofta med religiös prägel, är på framväxt. Religiösa grupperingar gör sig alltmer närvarande och skapar sig inflytande på bekostnad av den frånvarande staten. Samtidigt med minskad

⁷⁵ Se *SIPRI Yearbook 2012*: 256-257.

mänsklig säkerhet växer frustrationen med ökade matpriser och levnadsomkostnader, ständiga demonstrationer och försämrad samhällsservice.

Huvudutmaningen på sikt är hur befolkningen och regeringen kommer att hantera de utmaningar landet står inför. Kommer post-Ben Ali regeringen att överleva eller kommer folk att ta till gatuprotester för att driva fram en mer regeringsduglig regering? EU:s och USA:s stöd kan komma att bli särskilt viktigt i sammanhanget då ekonomiskt och politiskt stöd kan bli avgörande.

3.15 Turkiet

NATO-landet Turkiet har bedrivit en allt aktivare MENA-politik sedan partiet Rättvisa och Utveckling kom till makten 2002.⁷⁶ Politiken med nollkonfliktsvision i det regionala arbetet accentuerades delvis i och med att EU inte öppnade dörren för medlemskap. Under perioden 2002-2010 kunde t.ex. noteras att landet bland annat: tecknat ett militär samarbetsavtal med Kuwait och Saudiarabien (däribland baserat på utbildning, vetenskaplig forskning, teknisk utveckling och modernisering av pansarfordon); ingått strategiskt partnerskap med GCC; undertecknat avtal om ökat militärt samarbete med Syrien och ingått militära kontrakt med det jordanska flygvapnet. Denna samarbetsorienterade politik har numera ändrats. Turkiet har dels spelat en aktivare roll MENA, dels varit mer benägen att sticka ut på det politiska planet.

I Libyen försökte Turkiet initialt spela rollen av en ansvarsfull regional aktör genom att agera opartiskt i en tid då allt fler regeringar officiellt hävdade att Libyens Khadaffi hade förlorat sin legitimitet. Denna linje förändrades emellertid till ett tydligt ställningstagande mot Khadaffi. I fallet Syrien sökte Turkiet likaså initialt att dämpa konflikteskaleringen, för att efterhand klart och tydligt ställa sig på oppositionens sida.

De arabiska revolterna har således markant förändrat landets utrikespolitik och aktivitet i regionen i förhållande till den tidigare situationen. Detta har sammantaget skapat nya utrikespolitiska fronter. Distinkta oförenligheter finns nu med flera länder såsom Syrien, Iran, och Israel.⁷⁷ Det är möjligt att Turkiet på sikt återvänder till en konfliktfri samförståndslinje i sin utrikes- och försvarspolitik. En sådan omsvängning kan emellertid enbart komma efter att de mest turbulenta konfliktfrågorna i regionen löses (främst krisen i Syrien). Flera frågor för Turkiet är fortfarande alltför allvarliga för att inte hantera då de kan

⁷⁶ Exempel på den turkiska politiken för att förbättra relationerna och samarbeta med det utvidgade Mellanöstern inkluderar en förtroendeskapande militärovnig med Syrien 2009, en tuffare politisk retorik vis-à-vis Israel, ökat samarbete och utbyte med Golfstaterna (särskilt i ekonomiska termer), och en energipakt (för naturgasförsörjning) och förbättrade militära förbindelser med Egypten.

⁷⁷ Se t.ex. Barkey 2013: pp. 139-162.

spridas över till det egna landet (en sådan faktor är t.ex. kurdernas framtida roll i Syrien).

Vidare väntas Turkiet i ett säkerhetspolitiskt perspektiv fortsätta spela en viktig roll som aktör i MENA. Landet kommer även att vara en ståndaktig medlem av Nato, både genom att vara en truppbidragande aktör (landet har t.ex. varit i Afghanistan (International Security Assistance Force) och, framför allt, genom att vara en integrerad del av Natos kärnvapenpolitiska strategi).⁷⁸

3.16 Avslutningsvis

I detta avsnitt har en överblick gjorts av de huvudsakliga utmaningarna respektive stat står inför. I nästa kapitel följer en fördjupad analys kring de huvudsakliga implikationer dessa utmaningar kan ge upphov till på 10-20 års sikt. Fokus ligger på möjliga maktförskjutningar.

⁷⁸ Se t. ex. Chalmers and Lunn (2010).

4 Konsekvenser och maktförskjutningar

Politiska händelseutvecklingar inom enskilda länder påverkar inte bara stat och samhälle utan även staters säkerhetspolitiska kurs. I detta kapitel sammanfattas några av de huvudsakliga utvecklingarna i MENA utifrån dess regionala verkningar. Fokus ligger på maktförskjutningar och möjliga trender.

4.1 Nordafrika, Maghreb och Mashreq

Av Sveriges totala export till Afrika går nästan hälften till Nordafrika.⁷⁹ De politiska processer som pågår i området öppnar möjligheter för ytterligare ekonomiska och politiska intressen och därmed även ökad svensk närvaro. För att en ökad liberalisering och demokratisering ska kunna fortgå kommer staterna i området att behöva hantera en rad säkerhetspolitiska utmaningar. Dessa utmaningar börjar på hemmaplan. För Tunisien, Egypten och Libyen består den gamla makteliten i kulissen, en närvaro som kommer att försvåra för de nya regimerna att genomdriva reformer.

Klart är att Egypten väntas bestå som regionens politiska, ekonomiska och militära motor. Landets befolkning på närmare 80 miljoner gör landet till en regional jätte. Militärt sett kommer landet under de närmsta 10-20 åren att dominera regionen i konventionella militära termer (därefter Algeriet).

Landet väntas bibehålla sin strategiska koppling till USA. Går landet i en demokratisk riktning kan banden med USA fördjupas, medan de kan försämrats eller t.o.m. frysas om landet återgår mot ett auktoritärt styre med en upplevd provokativ agenda för regionen. Relationen med USA och EU kommer att vara helt beroende av hur dessa aktörer uppfattar den nya regimens politiska och ekonomiska utveckling. Omvärldens politiska stöd till Egypten kommer sannolikt att mätas i dess reformtakt.

En annan viktig faktor som kan komma att påverka Egyptens säkerhetspolitiska ställning är dess förhållningssätt till radikal Islam. Varken USA eller Europa kommer att acceptera att landet blir en fristad för våldsbejakande fundamentalism. Således kommer regeringen i Kairo att betraktas i instrumentella termer snarare än som en allierad. Oavsett hur långt demokratin

⁷⁹ Handelsstatistik uppskattar att staterna i Nordafrika exporterade varor och tjänster för närmare 12 miljarder SEK till Sverige under perioden 2008-2011, samtidigt som Nordafrika importerade för närmare 61 miljarder SEK.

kommit i landet, kommer liberala stater att försöka samarbeta med Egypten i kampen mot terrorism.

Algeriet kommer likaså att spela en dominerande roll i Nordafrika, åtminstone tills dess att Libyen kommer på ekonomisk och politisk solid grund igen då viss konkurrens kan öka. Landet har inte genomgått några större demokratiska reformer men anses så pass viktigt, inte minst vad avser samarbete mot terrorism, att landet inte kan isoleras. Algeriets konflikt med Marocko kommer att bestå under de närmsta åren då inga tecken finns för en vilja att lösa tvistefrågorna länderna emellan. Fortsatta medlingsförsök av externa parter kommer dock att genomföras.

Vidare finns inga tecken som tyder på att några större krig kommer att bryta ut mellan staterna i Nordafrika. En sådan utveckling väntas inga länder tjäna på. De konflikter som finns i regionen väntas bestå, inte minst den mellan Algeriet och Marocko kring Västsahara.

Istället för krig kommer staterna i Nordafrika främst att behöva konfrontera olika verksamma regionala islamistiska grupperingar.⁸⁰ För närvarande förekommer olika väpnade grupper i regionen, grupper som söker nya mål efter det att flera auktoritära regimer fallit. Kontraterrorism kommer på sikt fortsatt att vara en viktig säkerhetspolitisk komponent.

Vid sidan av denna möjliga negativa utveckling talar det mesta istället för fördjupat samarbete på det politiska och ekonomiska planet. Kanske kan regionen t.o.m. på sikt utöka det intraregionala militära samarbetet. En naturlig plattform vore Afrikanska Unionens nordliga regionala ekonomiska samarbete (Regional Economic Community) *Arab Maghreb Union*. Men då varken Marocko eller Egypten är en del av denna så har området hittills formerat sig under den så kallade Nordafrikanska regionala kapacitetsmekanismen (*Northern Africa Regional Capacity*). Här finns ett koncept utvecklat för en nordafrikansk stående militär styrka (*North Africa Regional Standby Brigade*). Denna är emellertid vilande till följd av konflikten mellan Algeriet och Marocko.

En annan möjlig utveckling är att Arabförbundet på sikt utvecklar en tydligare militär profil, en profil som skulle kunna inbjuda dessa länder till en ny och mera utvecklad säkerhetspolitisk arkitektur.

På det ekonomiska planet väntas fördjupat samarbete. Hela Nordafrika utgör en enorm marknad. Den globala ekonomiska recessionen talar dock för att en revitalisering av denna regionala marknad kan bli svår vilket i sin tur skapar ny press på regeringarna i regionen.

⁸⁰ Abdalla (2011).

Sannolikt är politiska friktioner att vänta i länderna i Nordafrika. Även om befolkningen i området inte ser någon större skillnad på varandra så kommer olika politiska intressen och förhållningssätt att kunna leda till kriser, dels vad gäller åsikter om ländernas utveckling, dels vad gäller regionala förhållningssätt: gentemot Sahel, EU, Gulfen, Israel, Västsahara, o.s.v.

Det politiska och ekonomiska intresset för den Afrikanska kontinenten kommer att bestå för flera av de Nordafrikanska staterna. Engagemanget kommer utgöras av kampen mot spridning av våldsbejakande grupper, men särskilt i ekonomiska termer, då kontinenten erbjuder både tillväxtmarknader och resurser.

I termer av maktförskjutningar kommer Algeriet och Marocko bli alltmer upptagna av den negativa händelseutvecklingen i Sahel till följd av upproren där under 2010-2012 (eventuellt kan Sahel komma att utveckla sig till en arena där dessa två stater hamnar i konfrontation med varandra). Båda länderna är starkt Afrikainriktade i sin utrikespolitiska vision. Samtidigt väntas den övergripande säkerhetspolitiska arkitekturen fortsätta bygga på ett nära politiskt och ekonomiskt stöd från USA till Marocko och Algeriet (den senare för dess kamp mot terrorism). På det politiska och strategiska planet kommer länderna sannolikt att fortsätta blicka österut mot sina Arabiska grannar (Arabförbundet). Marocko har under senare år givits möjligheten att närma sig Gulfmonarkierna då dessa erbjudit politiskt och ekonomiskt stöd för att hantera de demonstrationer som skett i landet.

Egypten kommer å sin sida tvingas hantera händelseutvecklingarna på Afrikas horn. En ny dynamik i samband med Somalias tilltagande stabilisering, samt nya koalitioner av stater kring Nilen, samt dynamiken Nord- och Sydsudan kommer att tvinga in Egypten i olika politiska konstellationer med både konflikthämmande och konfliktökande konsekvenser.

Vidare väntas migrationen från och igenom Nordafrika komma att vara en viktig fråga för flera europeiska staters intresse för regionen. Flera stater i Sydeuropa väntas vara aktiva i att driva utvecklingen mot ett begränsat flöde av migranter från regionen. Primärt drivs migrantflödena från Afrika till Nordafrika och mot Europa av tre faktorer: 1. konfliktutvecklingen på kontinenten (dels till följd av säkerhetspolitiska utvecklingar som de i Sahel, Afrikas horn, samt kring de stora sjöarna; dels till följd av klimatförändringarnas påverkan vilket skapar 'klimatmigranter'); 2. Fattigdom; 3. Afrikas ökade integration vilket leder till ökade möjligheter att resa genom kontinenten.

4.2 Gulfen och arabiska halvön

Gulfen kommer att vara MENA-regionens ekonomiska motor (av anledningar som delvis belysts i kapitel 1 och 2). Staterna kommer att skaffa sig inflytande genom sitt enorma kapital. Stabilitet och säkerhet kommer att köpas genom

investeringar, kontrakt och bistånd. Dessa politiska och ekonomiska investeringar görs både i närområdet och bortom MENA.

Den säkerhetspolitiska arkitekturen väntas bestå så länge USA med sin hegemoniska närvaro har intresse av att upprätthålla relationer med länderna i området. Stormaktsintresset grundar sig på ett enormt energibehov, stabilitet i handelsflöden, stabilitet i de strategiska och logistiska leden för den militära närvaron i området, samt upprätthållandet av en ordning som främjar Israels stabilitet. Intresset kan komma att ändras genom andra stormakters ökade närvaro (såsom t.ex. Kina och Indien), minskad efterfrågan på energi, ökande hot mot amerikansk offentlig och privat närvaro, samt om den speciella relationen med Israel undergräver amerikanska intressen.

Gulfländerna väntas på sikt bli alltmer kapabla till att upprätthålla viss stabilitet i sitt eget grannskap. Länderna har omfattande militärmateriel, problemen är främst brister i underhåll samt brister i kompetens av hantering av vissa system.

4.3 Persiska viken

Persiska viken väntas vara fortsatt strategiskt central, inte minst för olje- och gastransporter, men även för transport av trupper och försvarsmateriel till och från (samt igenom) området. Huvudutmaningarna för länderna respektive deras bundsförvanter är närvaro av våldsbejakande fundamentalistiska grupper liksom dessa gruppers direkta hot mot militära baser, flottor, medborgare, samt kommersiella intressen.

Iran har behov av att upprätthålla eller signalera närvaro i olika delar av området. Målet är att försvara sina territoriella intressen liksom stödet till den egna politiska modellen. Det finns flera Shiitiska grupper i området som Iran värnar om (t.ex. i Bahrain, eller i Saudiarabiens östra provinser). Irans politiska och militära närvaro väntas leda till politiska konfrontationer och militära dispyter med stater i området (liksom med västerländska intressen). Vidare väntas dolda och riktade attacker mot staters medborgare och intressen i området förekomma under flera år framöver (förtäckta underrättelsekrig). De lågintensiva sammandrabbningarna bottnar i säkerhetsdilemman staterna emellan liksom i djupgående misstro. Detta kommer även att innebära att stater i området på sikt kan väntas försöka skapa sig allierade grupper som proxy för att därmed kunna främja sina intressen.⁸¹

⁸¹ Iran söker även nya statliga samarbetspartners, t.ex. närmare samarbete med Irak, liksom med stater på den afrikanska kontinenten.

Vid sidan av mindre tillfälliga konfrontationer väntas konflikterna mellan Iran och Israel; Iran och Saudiarabien och flertalet av gulfstaterna; samt mellan Iran och EU och USA (samt dess allierade) bestå. Irans ekonomiska situation väntas komma att förvärras genom omfattande sanktioner från FN, USA och EU.

Isoleringen av Iran kan på sikt innebära olika utfall, t.ex.: en kollaps för den iranska ledningen; ett mera trängt ledarskap som enar leden genom att söndra och härska i regionen; ökat stöd för regimen (samt en internationell kritik av sanktionerna 'för Irans sak'); ett sönderfall av Iran i olika mindre stater baserat på etniska särintressen (t.ex. kurder); krig i regionen (t.ex. med Israel).

Sammantaget kan förväntas att Irans och Iraks roll minskar i politisk, ekonomisk och militär betydelse till förmån för Gulfen. Det som talar emot en sådan trend är dels om Iran skaffar sig kärnvapen, dels om återuppbyggnaden av Irak går oväntat snabbt (eller i 'fel' riktning). USA:s nationella intressen i regionen kommer att vara vägledande de närmsta 10-20 åren.

4.4 'Levanten' med omnejd

Israel kommer att utgöra en central maktfaktor på alla politiska plan i regionen. Denna roll är väl inbäddad i den amerikanska säkerhetspolitiska strategin där Israels säkerhet ligger högst efter USA:s egna geopolitiska intressen.⁸²

Israels militära och tekniska förmåga kommer alltjämt att bestå som den mest dominerande och överlägsna. Även dess underrättelsetjänst väntas fortsätta vara stark och aktiv i skydd av statens intressen.

Huvudproblemet kommer emellertid att bestå i dess förmåga att hantera många olika typer av hot på en och samma gång. Medan Israel länge levt i 'säker otrygghet', dvs. omgärdad av stabila auktoritära regimer, har dess grannskap nu kommit att bestå av oförutsägbara politiska regimer (några dessutom med närvaro eller inslag av våldsbenägna islamistiska grupper). Detta skapar ovisshet. Att hantera ständiga risker är kostsamt både politiskt och ekonomiskt.

Vidare kommer Israels förhållningssätt till Palestinafrågan att vara avgörande för regionens allmänna stabilitet. Konflikten är baserad på både en religiös och politisk fundamentalism och kommer fortsättningsvis att fungera som en näringsrik grund för fortsatt anledning till våldsutövning i regionen. Det finns ett brett stöd för att erkänna Palestina som stat inom det internationella samfundet (ett stöd som utmärkte sig i FN:s Generalförsamlings omröstning hösten 2012 då

⁸² En akademisk diskussion finns kring frågan om USAs egna nationella intressen undergrävs av stödet till Israel (se Mearsheimer och Walt: 2007).

en uppgradering av Palestinas status skedde). En tvåstatslösning kan komma att innebära ökad våldsanvändning av israeliska bosättare, ökad befolkningsomflyttning och våldsaktioner från flera olika grupper med särintressen. Allt detta innan tilltagande lugn kan uppnås.

Vad gäller Syrien, Jordanien och Libanon kommer dessas roll som maktfaktorer i MENA att minska på sikt. Länderna väntas bli alltmer trängda av det syriska sönderfallet och de spridningseffekter som kan bli en följd av detta (ökad säkerhetspolitisk instabilitet, ökad terrorism, ökad brottslighet samt att fler och fler individer ansluter sig till religiösa våldsbejakande grupper). Detta påverkar både ekonomi och politiska tilltaganden. Palestinafrågan är fortsatt central för Jordanien (vad avser palestiniernas närvaro och inflytande i landet) och Libanon (vad gäller Hizbollah).

En stark stat som Turkiet väntas kunna hantera sitt syriska grannskap. Dock har konflikten markant förändrat Turkiets utrikespolitiska vision för MENA. Hur denna politik kommer att se ut under de närmsta åren är svårt att säga. Delvis påverkas den av den inrikespolitiska situationen i Turkiet där sittande regeringsparti är politiskt pressat, delvis påverkat av hur väl kurdiska grupperingar i olika MENA-stater lyckas vända de säkerhetspolitiska omvälvningarna till sin fördel.

Turkiet kommer sannolikt att söka vara en politiskt aktiv aktör. NATO-medlemskapet ger en trovärdighet sett från EU:s och USA:s sida, även om detta medlemskap inte nödvändigtvis innebär en fördel i regionen.

4.5 Sammanfattningsvis

Analysen finner att de arabiska revolterna har öppnat upp för flera maktförskjutningar. Dessa sker dock i kombination med redan existerande konflikter i området. Den amerikanska politiken bevarar den säkerhetspolitiska ordningen i regionen, en ordning som främjar amerikanska nationella intressen men bitvis bibehåller existerande konfliktmönster i regionen. MENA väntas således utgöra en säkerhetspolitiskt instabil miljö under de närmsta 10-20 åren. Till följd av ökad svensk närvaro samt svenska intressen att främja handel, integration och säkerhet kring flöden till och från regionen kommer behovet av att följa maktbalansförändringar att vara mycket stort.

5 Övergripande diskussion om MENA

Staten och regimens överlevnad är central för alla länder.⁸³ Ett säkerhetspolitiskt fokus på statlig säkerhet och maktbalansförhållanden mellan länderna i MENA är därför nödvändigt för att kunna förhålla sig till framtida händelseutvecklingar och dess konsekvenser. Men, för att förstå denna dynamik behöver även andra analysenheter och abstraktionsgrader lyftas fram. Nedan följer således mera övergripande analyser av viktiga faktorer för MENA i ljuset av revolterna i regionen.⁸⁴

5.1 Sviterna av de arabiska revolterna

De arabiska revolterna har öppnat flera dörrar med bäring på den säkerhetspolitiska dynamiken i MENA-området. Några av de faktorer som påverkar utvecklingen har redan fått säkerhetspolitiska effekter, medan andra väntas få konsekvenser på sikt. Komplext nog kommer utvecklingen inom de närmsta 10-20 åren att påverkas av dynamiken mellan kort- och långsiktiga faktorer. Därtill kommer faktorer som är att betrakta som avgörande för den inomstatliga säkerheten (t.ex. individuell säkerhet) antingen enskilt, eller tillsammans med övriga faktorer, att samverka med förekomsten av mellanstatliga konflikter och kriser.⁸⁵ Även interaktionen mellan lokala, nationella, och regionala processer kommer att påverka den säkerhetspolitiska dynamiken i det korta och långa perspektivet.

5.1.1 Faktorer med bäring på inrikespolitisk säkerhet

En betydelsefull faktor som flera MENA-kännare pekar ut som en viktig politisk konsekvens av de arabiska revolterna är regimöverlevnad. Regimöverlevnaden kommer att vara central för de arabiska stater som ännu inte genomgått några omfattande systemförändringar. Således kommer icke-demokratiska regimer inte att sky några medel för att bevara inrikespolitisk säkerhet och stabilitet. I så måtto kan fortsatt repression väntas och möjligen öka i flera MENA-stater. Detta kan lägga grund för fortsatt social oro och instabilitet, särskilt i Gulfländerna (men i mindre utsträckning i länder som Turkiet).

⁸³ Se även Bellin (2012) för analys av de arabiska staternas strävan att upprätthålla makt i ljuset av de arabiska revolterna.

⁸⁴ Analysen grundar sig på diskussioner som skett inom ramen för framtidsinriktade MENA-seminarier.

⁸⁵ T.ex. den interna resningen i Syrien 2010 kom sedermera att utveckla sig till ett krig med extern inblandning, medan revolten i Tunisien 2010-2012 enbart kom att förbli en inhemsk resning utan externa säkerhetspolitiska implikationer.

Vi kan å andra sidan även förvänta oss att den s.k. gatumakten har ökat. Flera befolkningsgrupper i den arabiska världen har rest sig och rivit rädslans mur. Folklig närvaro och deltagande i gatudemonstrationer kommer att vara ett medel för att genomdriva politiska intressen. Men även denna aspekt kan komma att leda till fortsatt social oro och spänningar i flera stater i MENA. Denna faktor kommer att vara viktig för samhällsutvecklingen både i mera demokratiska stater och i icke-demokratier.

Framväxten av det civila samhället i MENA-regionen är sammankopplad med de aspekter som anges ovan. Under flera decennier har det civila samhället varit under starkt förtryck. I takt med ökad demokratisering och omvärldens krav på de auktoritära styrelseskicken kommer sannolikt det civila samhället att ges större plats i den politiska vardagen. Inhemsk demokratiska ”vakter” kommer inte enbart att uppmärksamma demokratiska och mänskliga rättighetsproblem på hemmaplan, utan även i regionen. De regimer som känner sig utmanade kommer sannolikt att bli alltmer känsliga för det civila samhällets uttryck.

En annan viktig faktor som uppstått i sviterna av flera av de arabiska revolterna i MENA, och med bäring på inhemsk säkerhet, är kvinnligt deltagande i politiska beslutsprocesser. Även om kvinnan alltid varit en central pelare inom Islam och det arabiska familjelivet så har kvinnan många gånger fått spela en undanskymd roll i det offentliga politiska livet.⁸⁶ I och med deltagandet i de revolter som förekommit i flera av MENA-staterna har kvinnor kommit att ges en mer central roll, ett större erkännande och ökad synlighet i det offentliga rummet. Detta främjar på sikt både säkerhet och stabilitet. En spänning som väntas bestå under de närmsta åren är i vilken utsträckning kvinnor kan få ta del av ytterligare formella politiska strukturer, då vägen till fullt deltagande dessvärre är lång. Skillnaderna mellan olika delar av MENA kommer att vara uppenbar.

Länder som Israel, Turkiet, Tunisien och Egypten kommer sannolikt att ha ett tydligt kvinnligt deltagande inom det politiska livet, medan frånvaro av detsamma kommer att vara märkbar i andra länder såsom Jemen, Libyen, Marocko och Syrien.⁸⁷ För de spirande demokratierna i regionen kan detta möjligen även innebära att det kvinnliga deltagandet inom säkerhetssektorn på sikt kommer att öka (såsom ett ökat antal kvinnliga officerare inom polis, militär och säkerhetsstyrkor, o.s.v.). Samtidigt bör konstateras att en tilltagande islamistisk radikalisering kan komma att begränsa kvinnors rörelsefrihet.

⁸⁶ Sadiqi, Fatima and Ennaji (2011).

⁸⁷ Formell närvaro behöver dock inte betyda ökat inflytande. Även informell makt bör beaktas i sammanhanget. Se även *Women's International League for Peace and Freedom* (2012) för en analys av kvinnornas roll och deltagande i de arabiska revolterna.

5.1.2 Faktorer med bäring på regionala säkerhetspolitiska utvecklingar

De arabiska upproren har lagt grunden för nya mellanstatliga samarbetsmönster och maktförskjutningar. Dessa utvecklingar delas här upp i ett kort- och långsiktigt perspektiv.

5.1.2.1 Korta perspektivet

Redan i det korta perspektivet kan noteras att de arabiska revolterna fått konsekvenser som kommer att påverka MENA i ett 10–20-årsperspektiv.

Revolterna i området har skapat säkerhetspolitisk instabilitet varför flera stater går samman i olika politiska och militära konstellationer för att säkra regimöverlevnad eller främja nationella intressen. Nya, tillfälliga eller fördjupade samarbeten har dykt upp i revolternas kölvatten: såsom Egyptens initiativ att hantera krisen med Syrien tillsammans med Iran; Qatars tydliga ställningstagande i samband med Libyensinsatsen; den Saudiarabiska inviten till ett närmare samarbete med Marocko; Irans (ökade) politiska stöd till oppositionen i Syrien; eller Gulfstaternas beslut att angripa demonstranterna i Bahrain.

Nya säkerhetspolitiska konstellationer kan även komma att bildas på sikt, frågan är hur djupgående och bestående dessa kommer att bli.

I sammanhanget kan även väntas att stater förändrar sitt stöd till icke-statliga aktörer för att på så sätt främja säkerhetspolitiska intressen. Denna förändring kan innebära att stöd förstärks, avslutas eller i grunden förändras. Egyptens närvaro i de palestinska områdena väntas fortsättningsvis öka som ett resultat av det Muslimska brödraskapets framskjutna position i Egypten under Morsi. Iran kan möjligen försöka öka sitt stöd till Hizbollah och Hamas för att pressa Israel då landet tappar inflytande i Syrien, o.s.v. Viktigt att beakta i sammanhanget är hur dessa maktförskjutningar i sin tur skapar nya säkerhetspolitiska beteenden och vad konsekvenserna blir av dessa.

Vid sidan av aktivt förändrade utrikes- och försvarspolitiska beteenden kan nya och förändrade säkerhetspolitiska konstellationer uppstå på kort sikt till följd av regimskiften i regionen. Medan vissa stater kommer att få en alltmer djupgående demokratisk prägel kommer andra stater att bibehålla sina auktoritära drag. Detta kan på sikt skapa utrikes- och försvarspolitiska spänningar länderna emellan. Medan t.ex. Egypten, Libyen och Tunisien har kommit att införa demokrati, består länder som t.ex. Algeriet och Marocko som icke-demokratier. Flera arabiska stater befinner sig därtill i transitionsfas (Jemen) eller säkerhetspolitiskt nära flera västerländska staters säkerhetspolitiska positioner (Kuwait, Qatar,

Jordanien). Detta kommer på sikt att kunna leda till intressekonflikter både bilateralt och regionalt.⁸⁸

En annan faktor som i det korta perspektivet fått bäring på det säkerhetspolitiska skeendet i ljust av de arabiska revolterna är ökad instabilitet i delar av Nordafrikas södra grannskap. Särskilt Sahel-området har, som noterats ovan, kommit att bli säkerhetspolitiskt instabilt.

5.1.2.2 Långsiktiga perspektiv

De arabiska revolterna har på ett fundamentalt sätt ändrat politiska, ekonomiska och sociala förutsättningar i MENA. Medan vissa av dessa redan har inneburit våldsamheter och väpnade strider både inom och mellan stater, så är det fortfarande oklart vilka de mer *långsiktiga* konsekvenserna kommer att bli i sviterna av de arabiska revolterna.

En viktig faktor är att flera post-auktoritära stater inte tycks ha strukturell kapacitet att hantera de olika politiska, religiösa och etniska intressen som släppts lösa inom ramen för allmän politisk liberalisering. Frånvaron av fungerande konstitutioner, rättslig och polisär verksamhet samt försvarsverksamhet är bara exempel på områden som kan få en direkt säkerhetsmässig bäring i de länder som nu går in i en ny politisk fas.

Detta kan på sikt innebära fortsatt social oro och instabilitet. Kraven på förändring är många gånger djupgående, inte minst när det gäller återgång till stabilitet och ordning. Lyckas inte de nya demokratiska regimerna svara på detta finns det en risk för att en 'andra' eller 'tredje' revolt kan komma att utveckla sig med betydligt mer våldsamma förtecken. Vidare kan politiska misslyckanden leda till att mer extrema eller auktoritära regeringar röstas fram (t.ex. anti-demokratiska partier eller extremt religiösa partier).

En likaledes viktig faktor med bäring på den långsiktiga utvecklingen i regionen, och som accentuerats till följd av de arabiska upproren är religionens roll och ställning i MENA. Till följd av globaliseringens krafter i kombination med de arabiska revolterna kommer fortsatta spänningar mellan företeelser som modernitet och tradition att bestå och sannolikt öka. Debatter om religionens inflytande har redan fått fotfäste på individnivå (familjen), samhällsnivå (graden av sekulärt leverne) och på statlig nivå (religionens ställning i konstitutionella processer).

⁸⁸ Denna faktor kommer dock att kompliceras av det faktum att flera västerländska liberala demokratier sannolikt på det politiska planet kommer att likabehandla flera demokratier med icke-demokratier.

I flera auktoritära stater är moskén och kyrkan tillflyktsorter, men i takt med att statens närvaro minskar så kan även de religiösa institutionerna få en minskad roll. Processer som dessa kan på sikt bidra till att skärpa spänningarna mellan sekulära, moderata och konservativa/ortodoxa krafter. Detta kan innebära att vissa religiösa grupper beväpnar sig för att hävda sina intressen. En annan konsekvens är att nya målbilder skapas (inte minst då de traditionella måltavlorna såsom mera auktoritära arabiska ledare i flera fall tvingats bort från makten).

En nära kopplad fråga är hur nationella parlament kommer att hantera mer extremistiska krafter.

Slutligen kan konstateras att liksom frånvaron av auktoritära stater kommer att få effekter på religiösa gruppers yttranden och närvaro (och därmed spänningar) kommer regionen sannolikt att se nya identitetskonflikter. Flera stater har varit bundna av statsideologier (Irak, Libyen, Syrien) eller religiösa idéläror (Iran). Då dessa omkullkastats kan flera subnationella identiteter framträda och hävda intressen (t.ex. araber, kurder, perser, alwaiter, klan- och stamgrupper, Sunni-, Shia- eller Sufibaserade grupper, druser etc.).

5.2 Osäkerhetsfaktorer

Överlag har sviterna av den arabiska våren varit positiva. En ny diskurs om Mellanöstern tycks vara på väg att växa fram. I denna diskurs kan både tydligt positiva drag (flera demokratier har vuxit fram) samt negativa utvecklingar (krig har brutit ut) observeras. I sviterna av de arabiska upproren finns emellertid flera osäkerhetsfaktorer.

På det individuella planet har flera medborgare fått en ökad egenmakt att röra sig med. Detta kommer att ställa krav på regimerna i regionen, oavsett demokrati eller icke-demokrati. För de individer som lever i spirande demokratier råder fortfarande en allmän känsla av osäkerhet. Staten har borgat för samhällelig säkerhet, t.ex. stor närvaro av poliser och underrättelsetjänst, om än på bekostnad av stora inskränkningar av demokrati och mänskliga rättigheter. Osäkerheten har även gällt ekonomisk och social stabilitet. Staten har många gånger upprätthållit subventioner kring t.ex. bensin och mat, samt balanserat olika samhällsintressen. Dessa typer av system är nu i flera fall rubbade och nya kanaler behövs för att hantera denna osäkerhet. En fråga är om de nya regimerna förmår attrahera en medborgerlig lojalitet. Konkurrensen från (och emellan) exempelvis religiösa samfund är stor. En icke-uppfylld förmåga att leverera ekonomiska och politiska reformer kommer att vara avgörande för individens upplevda säkerhet.

På samhällsnivå kommer faktorer såsom social tilltro att vara viktiga under de kommande åren. I flera länder i MENA väntas en dragkamp mellan viktiga samhällsinstitutioner och staten. Olika särintressen kopplade till privata,

offentliga och ekonomiska aktörer kommer att kämpa om inflytande och närvaro på statens bekostnad och vice versa. Den mänskliga säkerheten kan här komma i kläm efter år av upplevd stabilitet och ordning.

Sannolikt kan flera samhällen i MENA komma att uppleva ökade spänningar mellan olika klasser. För det första har de arabiska revolterna visat att flera ekonomier i grunden är mycket bräckliga (omfattande subventioner, måttlig tillväxt, brist på tillförlitlig statistik, samt svagt diversifierade). Tydliga undantag är Turkiet och Israel sett i en MENA-kontext. För det andra har ekonomiska eliter störtats (Tunisien och Libyen) och andra eliter fått nya krav på sig (den egyptiska militären). Samhällsekonomin i flera MENA-länder har kommit att få fundamentalt förändrade förutsättningar. För det tredje väntas problemen i världsekonomin att fortsätta påverka dessa samhällen negativt. Dessa osäkerhetsfaktorer sammantaget skapar viss osäkerhet om huruvida staten kommer att kunna leverera den form av ekonomisk stabilitet som hittills funnits i regionen.

Av de osäkerhetsfaktorer som kan få återverkningar för staten finns flera olika aspekter att belysa. En viktig faktor med bäring på säkerhetspolitiken i området är hur rättsstatsprincipen kommer att utveckla sig i området. Rättsstaten lägger grunden till folkliga och medborgliga rättigheter samt sätter gränser och skapar möjligheter för statens inflytande och handlande. I flera fall har arabiska ledare koncentrerat denna makt i egna händer eller genom ombud. I och med den demokratiseringssvåg som svept över området kan en återupprättelse av rättsstaten bli en central fråga.

Sammankopplat med rättsstaten ligger osäkerhetsfrågor kring hantering av korruption, organiserad brottslighet, massmedias roll, politiskt deltagande, etc. Åtgärdas inte detta på ett adekvat sätt av staten kan sociala spänningar väntas under de kommande åren.

Statens ansvar för att förse sina medborgare med basala resurser samt infrastruktur är centralt. Flera av de arabiska revolterna drevs av höga matpriser, brist på vatten, kritik över minskade odlingsbara marker, dåligt hanterad infrastruktur samt försämringar eller brister i hälso- och sjukvård. Osäkerhetsfaktorer som dessa kan snabbt leda till massprotester och sociala spänningar. Dessa faktorer blir avgörande för stabiliteten för flera länder i området och därmed regionen i sin helhet.

5.3 Konfliktfaktorer

Den säkerhetspolitiska utvecklingen i MENA är högst osäker.⁸⁹ Flera faktorer påverkar dess utveckling. Nedan diskuteras några av de mer centrala konfliktorsakerna som kan komma att få bäring för den säkerhetspolitiska utvecklingen i regionen på 10-20 års sikt.⁹⁰ En trubbig men samtidigt nödvändig uppdelning för att kunna göra detta är uppdelningen mellan de faktorer som å ena sidan sannolikt kommer att leda till sociala spänningar och utmaningar, och å andra sidan de faktorer som kan få 'hårda' säkerhetspolitiska effekter.⁹¹ Dessa faktorer bör emellertid ses i symbios och inte som ömsesidigt uteslutande.

5.3.1 Mjuk säkerhet

En övergripande aspekt som kan verka konflikt drivande är de obestämda sociala företeelser som traditionella militära paradigmissar och som allmänt inbegriper mänsklig säkerhet. Dessa inbegriper flera underliggande processer som berör marginalisering och upplevt utanförskap: såsom upplevt politiskt, ekonomiskt och religiöst förtryck, statligt och samhälleligt undertryckande av den personliga värdigheten, upplevd frustration, hög (ungdoms-) arbetslöshet, vardaglig korruption, diskriminering, icke-fungerande byråkrati, brist på möjlighet till politiskt deltagande, frånvaro av framtidsvisioner, etc. Om staten och samhället inte möjliggör en politik som på ett adekvat sätt svarar på dessa frågor kan resultatet i längden leda till (fortsatta) sociala spänningar.

En annan viktig konflikt drivande faktor som kan komma att leda till sociala spänningar på sikt, om än ej väpnade stridigheter, är de samhälleliga processer som i tilltagande takt fordrar att olika medborgare i MENA-staterna i större utsträckning än förr tvingas välja etnisk och religiös identitet. Medan staten, inte minst de ledda av auktoritära regimer såsom Saddam Hussein (Irak), Muammar al-Khadaffi (Libyen), Saleh (Jemen), al-Assad (Syrien) etc., ofta koncentrerat makten och därmed sammanhållit staten kan de demokratiska krafter som nu sveper över regionen innebära att etniska grupper som tidigare upplevt sig förtryckta mer tydligt kommer att betona sin identitet (t.ex. till följd av upplevd marginalisering).

En delvis sammankopplad konflikt drivande faktor som funnits i regionen sedan en lång tid tillbaka, men som tycks accentueras är tilltagande sekteristiska och

⁸⁹ Flera osäkerhetsfaktorer går att identifiera.

⁹⁰ Denna uppdelning tar medvetet inte heller hänsyn till tidsperspektiv.

⁹¹ De sociala utmaningarna ska här ses som konflikt drivande men leder ej nödvändigtvis till väpnad strid. De hårda säkerhetspolitiska effekterna å andra sidan kan få mer väpnade konsekvenser inom en tioårsperiod.

religiösa spänningar såsom de mellan shia- och sunnimuslimer. Bakom denna typ av underliggande sekteristiskt våld finns många gånger en upplevd politisk, ekonomisk och social marginalisering. Denna utsatthet exploateras ofta genom t.ex. ekonomiskt, politiskt eller militärt stöd av regimer som delar endera partens religiösa föreställningsvärld.

Det finns flera olika aspekter som driver denna typ av konflikteskalering. För det första kan regimer utnyttja denna huvudsakliga skillnad i syfte att stärka de grupper i MENA-området som är regimlojala på bekostnad av marginalisering av de övriga (t.ex. kan man här tänka sig Irans möjliga stöd till den shiamuslimska befolkningen i Bahrain). För det andra har stöd till religiösa grupper kunnat användas som proxy för att avancera regimers nationella intressen (t.ex. Irans stöd till shiamuslimska grupper i Saudiarabien). En tredje aspekt som driver dessa spänningar är att aktörer underblåser sekteristiskt våld för att undvika att vissa religiösa grupper som inte har en identitet som överensstämmer med den egna marginaliseras och inte får inflytande i den framtida politiska processen (t.ex. kan man här tänka sig Irans stöd till alawiterna i Syrien). Slutligen kan mobilisering skapa instabilitet hos trätobröder samt att det kan ena leden bakom regimen som delar gruppens religiösa identitet. Inga av dessa aspekter verkar avta i omfattning, tvärtom verkar denna typ av stöd vara bestående.

En annan konfliktfaktor, som enligt vissa bedömare delvis ligger bakom den arabiska våren är stigande matpriser. Ökad torka, minskande jordbruksmarker samt brist på vatten, ofta i kombination med höga världsmarknadspriser, leder till allt högre matpriser.⁹² I flera länder i MENA subventionerar regeringarna basvaror. Med försämrad ekonomi och tilltagande effekter av den globala recessionen kan stigande matpriser på ett direkt sätt leda till social oro. En annan faktor som på sikt kan verka konflikt drivande är utländska investeringar i jordbruksmark. Undanträngningar, kortsiktiga riskkapitalinvesteringar (till förmån för mer långsiktighet) kan skapa sociala spänningar mellan inhemska aktörer och internationella.

Medan flera konfliktfaktorer är internt drivna eller förekommande finns även konfliktfaktorer som kan leda till externt drivna sociala spänningar. Migrantflöden från MENA-regionens grannskap, främst från länder i Afrika, kan komma att leda till sociala konflikter. Rasism, marginalisering och våld kan uppstå i länder eller områden där det råder utsatthet.

En närliggande faktor som på sikt kan komma att bli ytterligare konflikt drivande, inte minst i ljuset av de arabiska upproren, är problematiken kring landlöst folk.

⁹² Matpriser kan kopplas till efterfrågan på det internationella planet (som i sin tur sammantaget drivs av goda eller dåliga skördar).

Konflikterna mellan olika MENA-stater och t.ex. palestinier och kurder väntas bestå under de närmsta tio åren. Olika aspekter kommer att driva denna fråga framåt under de närmsta åren. För det första kommer dessa territorial- och identitetsbaserade konflikter att göra sig påmindra inte minst i ljuset av den demokratiseringsdiskurs som växer fram i regionen där aspekter såsom demokrati, mänskliga rättigheter och identitetskap tycks bli allt tydligare. För det andra kommer olika stater att använda sig av denna retorik för att styra den säkerhetspolitiska dynamiken i området (t.ex. Egyptens inflytande över de Palestinska områdena, eller Turkiets inflytande över de kurdiska områdena). För det tredje kommer även dessa grupper själva att främja sina intressen i ljuset av de politiska öppningar som nu bryter fram i området. Med allt färre auktoritära regimer ges större möjlighet för statslösa grupper att skapa sig inflytande och representation. Detta är redan fallet i länder som Irak men kan även bli situationen för t.ex. kurder i Syrien.

Värt att notera i sammanhanget är att ökade militära spänningar inte nödvändigtvis behöver uppstå för att denna problematik ska ges uppmärksamhet. Det finns tendenser kring hur det internationella samfundet kan ge politiska erkännanden även om de territoriella formerna inte är helt ordnade (Kosovo, Palestiniernas ökade inflytande i FN, stödet till den Libyska oppositionen under pågående konflikt, liksom för den Syriska oppositionen under pågående inbördeskrig i Syrien).

Kopplat till statslösa gruppers intressen att uppnå ett erkännande finns en annan aspekt i regionen som påminner om problematiken. Denna berör frågan om rätten till medborgerliga rättigheter. I Gulfländerna finns stora grupper arbetsmigranter som lever utanför samhällets rättigheter. De hemländer dessa folkgrupper kommer ifrån kan komma att ställa högre krav på de stater som utnyttjar dessa människor (t.ex. har Indien ställt allt högre krav på Förenade Arabemiratens hantering av arbetskraftsinvandring av människor med indiska rötter). Det finns även ett stort antal migranter i MENA-regionen som är stats- och papperslösa och därmed inte åtnjuter några rättigheter.

5.3.2 Hård säkerhet

Det finns flera konflikt drivande faktorer i MENA som alla har sin egen dynamik. Den främsta faktorn är konflikten mellan Israel och palestinierna. Mycket av den pågående militariseringen i regionen följer på den olösta konflikten.

Konflikten väntas bestå olöst eftersom flera aktörer som är inblandade i konflikten inte är samlade kring gemensamma agendor och många, på båda sidor, nog inte vill att en lösning ska komma till stånd. Sannolikt kommer konflikten att ges ökad uppmärksamhet i ljuset av de revolter och de regimförändringar som sker i regionen. Oavsett vad denna uppmärksamhet leder

till kommer det sannolikt att dröja flera generationer innan försoning sker mellan parterna.

Faktorer som kan verka konfliktlösande är transcenderingen av konflikten från de stereotyper som existerar mellan flera av aktörerna till de mer ödesdigra frågorna med gemensamma intressen för parterna. Här kan nämnas frågor kring resursknapphet, behovet av vård av gemensamma religiösa institutioner, kulturer och respekt för mångfald.

En annan starkt konflikt drivande faktor med hårda militära säkerhetspolitiska konsekvenser är den som rör de kurdiska områdena. De kurdiska anspråken på självbestämmande har fått visst fotfäste i regionen (Irak), medan de upplevda negativa geopolitiska konsekvenserna är så betydande och bestående för länder som Turkiet att något erkännande inte kan väntas. Positionerna väntas vara låsta.⁹³

Syrienkonflikten väntas bestå under de närmsta åren. Sedan utbrottet 2010 har konflikten nu kommit att få omfattande extern inblandning av sekundära parter. Däribland märks såväl statliga som icke-statliga aktörer. Konflikten kommer under de närmsta åren att öka de sociala spänningarna och motsättningarna i hela regionen, öka närvaron av väpnade grupper, och öka flödet av illegala vapen i området. Ju längre konflikten består desto mer sannolikt är det att stormakterna inom FN kommer att bli pressade att påverka händelseutvecklingen i området (vare sig det gäller upprättande av fredszoner, buffertzoner, flygförbuds zoner, stöd till olika konfliktparter, eller rena militära operationer). Attityden kommer att formars av stormakternas intressen att vilja engagera sig i området under en längre tid.⁹⁴ För närvarande tycks trenden vara att stridigheterna främst går via ombud.

Kommer en lösning till stånd väntar under de närmsta åren omfattande återuppbyggnadsarbete och reformering av säkerhetsstyrkorna i området.

Slutligen, en av de främsta faktorerna som på sikt kan driva fram mellanstatliga konflikter är förekomsten av kärnvapen.⁹⁵ Medan olika initiativ förekommer för att förmå MENA att bli en kärnvapenfri zon så präglas dynamiken i området av Israels (ej deklarerade) innehav samt Irans möjliga utveckling. Flera av P5-staterna, EU liksom regionala makter jobbar hårt med diplomatiska ansträngningar för att förmå Iran att endast utveckla sitt kärnenergi program för civila ändamål. Skulle Iran under de närmsta åren uppvisa kärnladdningsbestyckade missiler av kraftigare karaktär väntar sannolikt en

⁹³ Dock nära sammankopplade till enskilda kurdiska organisationer.

⁹⁴ En viktig faktor är att inga större energireserver finns i landet varför intresset inte är överdrivet stort i ett resursperspektiv.

⁹⁵ Även kemiska och biologiska vapen är ett överhängande problem i regionen.

militär upptrappning i regionen. Israel har redan indikerat viljan till insatser mot iranska kärnenergianläggningar, medan USA sannolikt skulle understödja en militär aktion mot landet. Grundproblematiken är att ett Iran med kärnvapen på ett markant sätt skulle förändra maktbalansen i området. En utveckling av iranska kärnvapen skulle kunna trigga igång andra stater, däribland Saudiarabien, Egypten och Förenade Arabemiraten. Kärnteknologin är nära sammankopplad till den övergripande problematiken kring efterfrågan på energi, en efterfrågan som väntas öka under de närmsta tio åren.

Avslutningsvis kan konstateras att det även finns konflikt drivande faktorer som kan få konsekvenser för både mjuk och hård säkerhet. Kopplingen är inte helt enkel.

I sammanhanget bör klimatmässiga utvecklingar i MENA beaktas.⁹⁶ Ökade medeltemperaturer samt förväntad ökenutbredning i området väntas sätta omfattande tryck på ekosystemet och naturresurserna. Därtill råder redan vattenbrist, skogsbrist, samt brist på jordbruksmarker. Detta i kombination kan komma att leda till ökade sociala spänningar mellan olika stammar, klaner, ekonomiska intressen och stater. Därtill kan knappa resurser leda till nya migrationsflöden vilka i sin tur kan skapa nya sociala spänningar. S.k. 'klimatflyktingar', i sig ett omtvistat begrepp, kommer sannolikt att komma till MENA-regionen. Det är inte sannolikt att klimatfaktorer kommer att leda till regelrätta krig, även om det kan förekomma lokala kriser och konflikter.

De sociala spänningarna kommer främst att bygga på en upplevd konkurrens om knappa resurser samt brist på instanser för att förlika parterna.

5.4 Konflikthämmande aspekter

En rad faktorer pekar på fortsatt konflikt och oro i delar av MENA. Det finns emellertid flera faktorer som även verkar konflikt dämpande.

Först och främst har de arabiska revolterna skapat nya plattformar för dialog inom och mellan MENA. Inte minst det civila samhället tycks ha fått ett inflytande på ett sätt det inte haft tidigare. Flera demokratiska krafter kommer att verka för att lösa sociala spänningar inom och mellan länder. Även externa aktörer står beredda att stödja demokratiska krafter (t.ex. aktörer som EU och USA, men även det civila samhället hos dessa länder). Värt att notera i sammanhanget är dock att det inte finns några formella

⁹⁶ För en diskussion om klimatförändringar och dess säkerhetspolitiska verkningar se Mobjörk, Eriksson och Carlsen (2011).

konfliktlösningsmekanismer (en roll som Arabförbundet skulle kunna spela eller åtminstone stödja).

En annan viktig faktor är den ekonomiska kraften i regionen. Det finns en stor potential att investera på marknaderna för både lokala och externa aktörer varför regeringarna i området på ett tidigt stadium kommer att behöva hantera instabilitet och social oro. Ekonomiska vardagsutmaningar kommer sannolikt att överkomma konfliktbenägenhet. Handeln inom MENA, men även den mellan regionen och andra närliggande regioner, väntas öka de närmsta åren. För Sverige och Europa väntas detta leda till ökad fysisk närvaro i området.

Som nämnts står delar av MENA inför en rad strukturella hot och problem såsom vatten-, energi-, och matbrist. Även om dessa ofta har lokala återverkningar så bottnar de ofta i gränsöverskridande problematik. I ljuset av detta kan ett behov av samarbete uppträda. En rad samarbeten förekommer stater emellan, inte minst kring vattenfrågor (t.ex. vad gäller dammbyggen och vattentillgång).

6 Viktiga säkerhetspolitiska frågor på sikt

Studien drar slutsatsen att det säkerhetspolitiska landskapet i MENA under en 10–20-årsperiod kommer att präglas av mer osäkerhet än tidigare. Gamla och nya frågeställningar och aktörer kommer att behöva anpassa sig till de nya säkerhetspolitiska miljöer som växer fram. Denna osäkerhet ska även ses i ljuset av de storskaliga geostrategiska ombalansering som sker på det internationella planet (vilket bl.a. följer på en tilltagande multilateral världsordning, Kinas ökade inflytande på den globala scenen, klimatförändringarnas betydelse, den teknologiska utvecklingen på informationsområdet, etc.).

Beroende på olika politiska utfall, t.ex. huruvida gamla regimer lyckas bestå eller upplöses av nya intressen och maktkonstellationer, så kan säkerhetsimplikationerna för angränsande stater bli antingen påtagligt dramatiska eller i bästa fall ringa.⁹⁷ Detta är således beroende på flera parallella processers förlopp.

Överlag kan konstateras att regionen befinner sig i en säkerhetspolitisk omorientering. Flera maktvakuum har uppstått, och nya är att vänta. Olika interna och externa aktörer kommer att försöka fylla dessa, inte alla med välvilliga politiska avsikter.

Särskilt viktiga faktorer som kan komma att påverka säkerhetssituationen i regionen i en närliggande framtid inbegriper al-Assad-regimens överlevnad i Syrien samt utvecklingen mot ett mer fullskaligt inbördeskrig; Irans hantering av det arabiska fönster som öppnats för utökat regionalt inflytande inklusive upptrappningen med väst; Egyptens fortsatta interna utveckling och relation med Israel och Iran; den saudiarabiska monarkins hantering av turbulensen i dess grannskap (främst Jemen); Turkiets vägval vad gäller dess involvering i Mellanöstern; samt konsekvenserna av en låst konfliktsituation mellan Israel och Palestina.

Särskilt konflikten mellan Israel och Palestina kommer att skapa en fortsatt politisk utmaning för regionen. Ytterligare demokratisering av stater i arabvärlden kommer sannolikt att leda till en mer radikal positionering i regionen vis-à-vis Israel. För närvarande tycks Israel vara mer isolerat än någonsin tidigare även om USA:s stöd består. Denna isolering väntas bestå.

⁹⁷ Väl värt att notera är att olika politiska strukturer och maktbaser kan bestå trots att den politiska ledningen i ett land i sig faller.

6.1 Rådande osäkerheter och möjliga vändpunkter

Det finns idag 2012 ett antal rådande säkerhetspolitiska osäkerheter som kan komma att påverka den regionala säkerhetspolitiska dynamiken i ett 10–20-årsperspektiv. De osäkerheter som nu föreligger inbegriper:

1. *Den latent konflikten mellan Israel och Iran och konsekvenserna därav*

Konsekvensen kan å ena sidan leda till en risk för krig. Detta innebär en dramatisk upptrappning av den rådande krisen samt risk för flerpartisinblandning. Följdeckeffekterna är flera och oförutsägbara.⁹⁸

Konflikten kan å andra sidan hanteras på ett fredligt sätt via diplomatiska lösningar. Detta kräver dock intensiva förhandlingar, som mycket väl kan skärpas under de kommande åren. Dessa förhandlingar kan även innebära ett ökat sanktionstryck. Sanktionerna kan dock både leda till att nuvarande regim stärks ('rally around the flag'-effekt) liksom att regimen kan tappa fotfästet till följd av ökad opposition. Nästkommande val i Iran blir viktigt för den fortsatta utvecklingen. Den säkerhetspolitiska analysen av Iran kan inte avlänkas från övriga säkerhetspolitiska processer i regionen.

2. *Konfliktspridningseffekter av inbördeskriget i Syrien*

Konflikten i Syrien har nått en sådan nivå att en återgång till situationen innan konflikten bröt ut synes vara omöjlig och utsiktslös. Våldsnivån, oförätterna, samt de nya konfliktaktörerna i regionen, etc. kommer att kräva en markant politisk förändring. Konflikten kommer sannolikt att pågå under flera år även om nuvarande regim faller. Frågan är på vilken intensitetsnivå. Sedan krisen i Syrien brutit ut har våldet ökat månad för månad. Flera aktörer än någonsin finns närvarande både politiskt och militärt. Oppositionen har även hunnit mogna politiskt och militärt i förhållande till hur sittande regimen. Att regimen faller är mer en tidsfråga än om den kommer att falla.

Utvecklingen går åt flera håll och är svår att överblicka: tillfälligheter, alliansbildningar, politiska aktörers och individers förmågor att hantera konflikten, samt övergripande vilja till fred eller fortsatt krig är avgörande. Antingen faller regimen genom att opposition intar strategiska eller symboliska maktcentra (presidentpalats, radio- och Tv-stationer, flygplatser, etc.); regimen kan även falla genom att centrala

⁹⁸ Se Rydqvist och Zetterlund (2008).

personer inom makteliten stupar; eller genom utländska attacker. Ett annat scenario är att den nuvarande regimen trappar upp våldet ytterligare genom t.ex. bruk av kemiska/biologiska vapen; eller förser olika paramilitära grupper (och sekter) med vapen. I sådana fall kan inbördeskriget bli långvarigt. Ett tredje scenario är att regimen frivilligt avgår; lämnar över delar av makten; utlyser nationella val men att dessa val sker med utländsk närvaro; eller att det internationella samfundet erkänner oppositionen som det nya Syriens legitima ledare (och al-Assad marginaliseras).

3. *Kurdernas politiska roll och inflytande ökar*

De arabiska revolterna har på allvar utmanat sittande regimer. Denna utmaning har fått implikationer för kurderna i regionen. I Irak stärks slitningarna mellan centralmakten i Bagdad och de autonoma delarna av landet, inte minst gentemot de kurdiska områdena. I Syrien förlorar centralmakten alltmer legitimitet, maktbalansen på marken innebär att den alawitiska regimen behöver allt stöd de kan få. Detta har ett pris i termer av politiskt inflytande. Likaså behöver den syriska oppositionen kurdernas stöd och legitimitet. Även här tillkommer ett pris om framtida politiskt inflytande för kurderna. Den syriska konfliktspridningen till Turkiet har även den inneburit att kurderna hamnat som en central säkerhetspolitisk bricka. Under revolten 2010-2012 har våldet mellan den turkiska centralmakten och kurdiska organisationer tilltagit. Slutligen i Iran, finns flera etniska spänningar som vilar under ytan, spänningar som kan brisera om regimen skulle falla eller utsättas för någon form av militärt angrepp.

4. *Konflikter och sammanbrott i periferin*

MENA kommer under de närmsta åren att få uppleva konflikter och politiska sammanbrott i sin närhet. Detta kan leda både till konfliktspridning, instabilitet, ökad brottslighet, samt migrationsflöden.

EU:s ekonomiska utmaningar och problem kommer innebära att MENA som exportmarknad blir allt viktigare samtidigt som handelsprotektionism kan komma att bestå. Instabilitet i MENA kommer dock alltid att vara bekymmersamt för EU. Greklands ekonomiska kollaps har redan fått effekten av att Turkiet har ökat sina investeringar i landet. Detta kan på sikt leda till en politisk asymmetri länderna emellan.

Afghanistans öde kan komma att påverka stabiliteten för de länder som ligger som dess omedelbara grannar, främst Iran men även Gulfländerna. Väpnade grupper kan komma att söka nya målbilder (t.ex. al-Qaida)

I Nordafrikas södra grannskap, Sahel, väntas den säkerhetspolitiskt problematiska situationen bestå. Särskilt triangeln Algeriet, Libyen,

Niger och Mali. Andra områden med fortsatta friktioner eller instabilitet väntas bestå inom områdena: 1. Algeriet, Marocko, Egypten; 2. Afrikas horn; 3. Afrikas horn – Gulfen.

5. *Tilltagande radikaliserings*

I takt med att auktoritära arabiska regimer faller så ökar i det kortsiktiga perspektivet även osäkerheten i dessa länder. På flera håll har maktvakuum uppstått, situationer som kommit att innebära att regionala al-Qaida grupperingar (Libyen, Mali, Egypten, Syrien, Jemen) har försökt fylla dessa vakuom. Först och främst har de traditionella målen för dessa grupper kommit att ändras. Flera presidenter, såsom den tidigare presidenten i Tunisien, Ben Ali, har ansetts vara västerländska marionetter varför dessa har kommit att utmanas. Detta är inte längre fallet. Frågan är vilka nya målbilder som kan uppstå. En annan aspekt är att i takt med att regionen får allt mer demokratiska samhällsystem, desto svårare kan det bli för regeringarna i området att hantera våldsbejakande grupper (vilket var lättare under en diktatur).

Vidare kan globaliseringsprocessen i kombination med faktiska händelseförlopp under de arabiska revolterna på sikt innebära sociala spänningar mellan eller inom liberala, sekulära, islamistiska, judisk ortodoxa, kristna grupper, etc.

6. *Sammanbrott av politiska system*

Iran och Saudiarabien står båda inför enorma politiska och ekonomiska utmaningar. Fallor någon av dessa får det omedelbart konsekvenser för regionen. Förutsättningarna för att detta skulle ske, samt anledningarna därtill, är dock markant olika. Sannolikt kommer inte förändringar att ske på kort sikt, snarare handlar detta om förändringsprocesser som tar tid.

7. *Nya alliansbildningar och förändrade regionala aktörsbeteenden*

GCC kommer på sikt att försöka bredda sitt militära samarbete. Arabförbundet liksom den islamska konferensen kommer i sin tur att försöka fördjupa sina samarbeten för att möta de politiska, ekonomiska, kulturella och religiösa förändringsvindar som sveper över MENA. Aktörer som USA och EU kommer sannolikt att på sikt öka sitt samarbete med dessa organisationer. Det är inte omöjligt att även nya samarbetsforum skapas för att stabilisera regionens säkerhetspolitiska arkitektur.

8. *Naturresurskonflikter kommer att bestå och sannolikt öka de närmsta 10-20 åren*

Utvecklingen tycks vara att strategiska resurser kommer att innebära fortsatt konkurrens, spänningar, kriser, konflikter, samt former för samarbete vad gäller olja, vatten, mat, land, mineraler, gas.

9. *Tilltagande cyberkonflikter*

I takt med att Internetanvändningen ökar samt att allt fler länder i MENA är beroende av känsliga och kritiska el-, tele- och Internetsystem både inom statsförvaltning, samhälle och militär kommer sannolikt dessa även att bli allt mer utsatt för attacker. Kapningar av militära system eller plattformar (drönare), nedsläckningar av känsliga it- och telesystem, samt virusattacker mot militära och industriella industrier (kärnenergianläggningar) kan komma att öka.

10. *Ett erkännande av Palestina*

Israel–Palestina-konflikten kommer att vara central för den säkerhetspolitiska dynamiken under de närmsta åren. Diplomatiska ansträngningar kommer att ske men väntas inte inom de närmsta åren nå någon framgång. Sker ett genombrott, vilket inte alls är omöjligt givet att flera nya fönster öppnats i och med de arabiska revolterna, kan flera säkerhetspolitiska processer förändras i grunden.

Av rangordningen ovan kan konstateras att flera av de ovan nämnda osäkerheterna främst är endogent drivna snarare än exogent drivna.

Ett annat konstaterande av de osäkra faktorer som nämns ovan är att majoriteten av de säkerhetspolitiska utmaningar som listas bygger på aktörsdrivna intressen (i förhållande till strukturellt baserade så som globalisering och klimatförändringars påverkan av regionen).

6.1.1 Implikationer för Sverige och EU

Maktförskjutningarna i MENA kommer fortsättningsvis att vara intressanta för Sverige och EU att följa.⁹⁹ Flödena av människor, varor och tjänster till och från regionen är viktiga. Sveriges och Europas välbefinnande bygger på en nära relation med området.

Europeiska unionen för sin del, kommer att fortsätta att följa händelseutvecklingen på nära hand. Politiken mot området kommer främst att

⁹⁹ Perthes (2012).

bygga på EU:s mjuka makt-kapacitet i syfte att försöka påverka närliggande och framtida händelseutvecklingar (dvs. genom främst politiska och ekonomiska incitament). En rad utmaningar väntar, däribland frågor som inbegriper politisk dialog, stöd till reformer av säkerhetssektorn, liberalisering av ekonomiska marknader, handel, migrationsfrågor, energisamarbeten, kontraterrorism, forskning och utveckling, ekologiska och klimatologiska frågor, tullfrågor, det militära samarbetet, etc. Enskilda länder kommer därtill att ta ledningen för olika frågor i denna relation. Beroende på de olika frågeställningar och utmaningar som kommer på agendan mellan EU och MENA kommer olika Europeiska stater att konfigurera i olika grupperingar.

EU har f.n. ett utmärkt tillfälle att stärka sin relation med grannarna i Medelhavsområdet. De arabiska upproren kan således användas i EU:s egna strategiska syften. Genom möjligheterna att kunna stödja demokratiska krafter och isolera vissa motståndare till fred, säkerhet och stabilitet kommer EU sannolikt att vara en närvarande aktör i området under de närmsta 10-20 åren. Enbart under 2010-2012 har en rad program och dialoger skapats. EU har bl.a. inlett olika översynsprocesser för att se över sina strategier och politiska partnerskap med staterna i regionen, inklusive områden med politiska och ekonomiska förbindelser. Med tanke på omvandlingen som sker i regionen, verkar det vara ett gyllene tillfälle för EU att förnya sina förbindelser med staterna i MENA. EU:s utrikestjänst har även initierat dialoger med länderna i regionen om religionens ställning, en viktig plattform bortom de mer tekniska samarbetena som förekommer.

Viktiga aspekter som kommer att avgöra EU:s fortsatta förhållningssätt till MENA kommer att vara hur de inrikespolitiska utmaningarna hanteras av de styrande. Troligtvis kommer Tunisien (symboliskt) och Egypten (de facto) att ges stor betydelse för framgång och misslyckande av de arabiska revolutionerna. På samma sätt kommer återuppbyggandet av Libyen, liksom de säkerhetspolitiska konsekvenserna av syrienkonflikten, att påverka EU:s långsiktiga politik.

Då Sverige främst agerar inom ett EU-format kommer den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiska linjen att bli central även för svenska intressen.

7 Slutord

Någon fullständig överblick över alla pågående makro- och mikroprocesser som påverkar den säkerhetspolitiska utvecklingen i MENA går inte att uppnå. Behovet av att på ett kontinuerligt, och nära plan i enskilda fördjupningsstudier, följa MENA är därför särskilt viktigt. Inte minst vad gäller riskbedömningar av olika händelseutvecklingar. Regionens betydelse för det globala maktspelet och den globala ekonomin är central och väntas vara så även bortom den tidsperiod som faller inom denna studie. Stormaktsintresset i området är genomgripande, inte minst till följd av de enorma energireserver området besitter. Bristen på en sammanlagd överblick av MENA kan dock kompenseras av ett antal förhållningssätt, behov av djupare förståelse och fortsatt forskning. Nedan listas ett antal aspekter.

Regionen genomgår en form av identitetskris till följd av globaliseringens krafter som sveper över regionen.¹⁰⁰ Regionen uppvisar flera nya och förändrade normer, diskurser, och identiteter. Detta påverkar inte bara staten, utan även samhället och individerna. Sociala spänningar mellan stam/klan, samfund, allmänhet, folk och stat är således att vänta. *Omvärldens tolerans, tålmod och förståelse för dessa processer blir därför mycket viktig. Frågan är hur långt man är beredd att låta dessa processer fortgå.*

Vidare tycks MENA på sikt gå i en riktning med allt fler legitima regeringar. Denna väg kommer att vara brokig och kantas av konflikter och utmaningar, dels inom länder, dels mellan. *En viktig fråga blir således vart betraktaren väljer att lägga acceptansnivån och toleranströskeln.*

Då regionen numera genomgår en transformering mot ökad demokrati och liberalisering uppträder även nya aktörer och frågeställningar. Viktiga frågor som därmed behöver hanteras inbegriper: *vem man ska samarbeta med, vem/vilka man ska dela information med och vem man ska sälja vad till.* Etiska och moraliska kompasser blir särskilt viktiga under sådana omständigheter.

Politisk islam är på frammarsch (även om en motreaktion kan komma under de närmsta 10-20 åren). Detta bäddar för spänningar mellan mera moderata och fundamentalistiska former av religiöst utövande inom regionen, samt mellan religiösa och sekulära krafter i regionen. Sverige och Europa kan komma att behöva närma sig dessa frågor. *En viktig fråga blir hur väst kan förbättra sin förståelse för dynamiken inom Islam.* Politisk Islam behöver inte stå i motsättning till demokrati.

¹⁰⁰ Se diskussion i Ehteshami (2009). Se även Pappé (2005).

Referenser

Abdalla, Muna (ed.). *Interregional Challenges of Islamic extremist movements in North Africa*. Monograph no. 180 (Pretoria: Institute for Security Studies, 2011)

Atarodi, Alexander. *Turkiets och Irans Utrikespolitik gentemot Irak*, FOI-R--2723--SE (Stockholm: Totalförsvarets Forskningsinstitut, 2009)

Atarodi, Alexander och Eriksson, Mikael. *The Gulf Cooperation Council and the Saudi Arabian outlook on security dynamics in the Gulf region*, FOI Memo 3470, 2011-01-11 (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2011)

Barkey, Henri J. "Turkish-Iranian Competition after the Arab Spring", i *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 54, no. 6, December (2012)

Bellin, Eva. "Reconsidering the Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Lessons from the Arab Spring", in *Comparative Politics*, vol. 44, no. 2 (2012)

Bronner, Ethan. "Israeli Troops Fire as Marchers Breach Borders", in *The New York Times* (2011-05-15)

Chalmers, Malcom and Lunn, Simon. *Nato's Tactical Nuclear Dilemma*, Royal United Services Institute, Occasional Paper, March, RUSI.org (2010)

Ehteshami, Anoushiravan. *Globalization and Geopolitics in the Middle East: Old Games, New Rules* (Abingdon, Oxon: Routledge 2009)

Eriksson, Mikael. *When Still Water Frizz: The Security Implications of the fall of the 'Republican Monarchy' in Egypt*, FOI-R, FOI-R--3526--SE (Swedish Defence Research Agency, Division for Defence Analysis: Stockholm 2012b)

--. *Re-Orient? An overview of the Arab Revolutions and the Balance of Power in the Middle East*, SE-3278 (Swedish Defence Research Agency, Division for Defence Analysis, FOI-R: Stockholm 2012a)

--. *Perils Accompanying the Moment of Promise: Security Challenges in North Africa following the Arab Spring*, FOI-R--3273--SE (Swedish Defence Research Agency, Division of Defence Analysis: Stockholm 2011)

Hartkorn, Siris. *Yemen: From Cooptation to Securitization*, CMES Report no. 3 (Lund: Center for Middle Eastern Studies, Lund, 2010)

Hooglund, Eric. "Decoding Ahmadinejad's Rhetoric on Israel", in Hooglund, Eric and Stenberg, Leif (eds.). *Navigating Contemporary Iran: Challenging Economic, Social and Political perceptions* (Abingdon, Oxon: Routledge, 2012)

International Energy Agency Yearbook 2011 (Paris: International Energy Agency 2011, Paris, 2011)

Jakobsson, Oskar och Eriksson, Mikael. *Sahel: en Säkerhetspolitisk Mosaik*, FOI-R--3446--SE (Swedish Defence Research Agency, Division of Defence Analysis: Stockholm 2012)

Lindvall, Fredrik och Forsman, David. *Internationella insatser i Libyen 2011: En analys av den militära kampanjen mot Gaddafis regim*, FOI-R--3447--SE (Totalförsvarets Forskningsinstitut: Stockholm, Juni 2012)

Lund, Aron. *Syrisk Djihadism*. UI Brief, no. 13, September 2012 (Stockholm: The Swedish Institute for Foreign Affairs, 2012)

Mearsheimer, John and Walt, Stephen. *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007)

Mobjörk, Malin, Eriksson, Mikael and Carlsen, Henrik. *On Connecting Climate Change with Security and Armed Conflict: Investigating Knowledge from the Scientific Community*, FOI-R--3021--SE (Swedish Defence Research Agency, Division of Defence Analysis: Stockholm 2011)

Owen, Roger. *State, Power and Politics in the making of the Modern Middle East*, third edition (Abingdon, Oxon. Routledge 2008)

Pappé, Ilan. *The Modern Middle East* (Abingdon, Oxon: Routledge, 2005)

Perthes, Volker. "Europe and the Arab Spring", i *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 53, no. 6 (2012)

Phillips, Sarah. "Chapter Four: External Geopolitical Actors", in *Adelphi Series*, 51, no. 420 (2011b)

Read, Bill. "Defence: States of flux", i *Aerospace International* (2011-11-30)

Rydberg, Ingvar. *De arabiska revolutionerna* (Stockholm: Aldusserien, 1975)

Rouzbeh, Parsi and Rydqvist, John (eds.). *Iran and the West: Regional Interests and Global Controversies*, Special Reports Serie, March 2011 (Stockholm: Swedish Defence Research Agency, 2011)

Rouzbeh, Parsi (ed.). *Iran: A Revolutionary Republic in Transition*. Chaillot Papers 128 (Condé-sur-Noireau and Paris: European Union Institute for Security Studies, ISS, 2012)

Rydqvist, John and Zetterlund, Kristina (eds.). *Consequences of Military Actions against Iran. Final Report*. FOI-R--2511--SE (Stockholm: Totalförsvarets Forskningsinstitut, 2008)

Sadiqi, Fatima and Ennaji, Moha. "Introduction. Contextualizing Women's Agency in the MENA Region", in Sadiqi, Fatima and Ennaji, Moha (eds.). *Women in the Middle East and North Africa: Agents of Change*, Center for Middle East Development Abingdon, Oxon: Routledge, 2011)

Sayigh, Yezid. “‘Fixing Broken Windows’: Security Sector Reform in Palestine, Lebanon, and Yemen”, *Carnegie Papers*, Carnegie Middle East Center, no. 17, October (Carnegie Papers: Washington, 2009)

Sharp, Jeremy M. *U.S Foreign Aid to Israel*, US Congressional Research Service March 12, 2012, CRS Report for Congress: 7-5700, RL33222 (2012)

Souaré, Issaka K. and Mesfin, Berouk (eds.). *A Critical look at the 2011 North African Revolutions and Their Implications*. A conference Report of the Institute for Security Studies (Pretoria: ISS, 2011)

Welsh, Jennifer. “The Responsibility to Protect: Dilemmas of a New Norm”, in *Current history: A Journal of Contemporary World Affairs*, vol. 111, no. 748.

Witney, Nick and Dworkin, Anthony. *A Power Audit of EU-North Africa Relations* (London: European Council on Foreign Relations, 2012)

World Social Security Report 2010-2011 (Geneva: International Labour Office, ILO, 2011).

Wright, Steven. *Fixing the Kingdom: Political Evolution and Socio-Economic Challenges in Bahrain*. Center for International and Regional Studies, Occasional Paper no. 3 (Qatar: Georgetown University, School of Foreign Service in Qatar, 2010)

Övriga referenser:

The Daily Star: Lebanon News. “Jumblatt Slams Assad, Declaring He ‘Listens to Nobody’”, 2012-01-19

EU Rådets beslut 2011/782/GUSP av den 1 december 2011. Om restriktiva åtgärder mot Syrien och om upphävande av beslut 2011/273/Gusp, located at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:319:0056:0070:SV:PDF> [accessed 2012-11-07]

IAEA Staff Report 2011-11-18. IAEA Board Adopts Resolution on Iran, located at: <http://www.iaea.org/newscenter/news/2011/iran-resolution.html>, accessed 2011-12-08 (2011)

International Institute for Strategic Studies. *The Military Balance 2012*. (London: IISS, 2012)

--. “Arab Upheaval Prompts Concerns in Israel”, in *Comment*, vol. 17, no. 19, April (2011)

The Middle East Magazine. “Iraq: Goodbye and Good Luck”, December 2011, issue 428.

The New York Times. Gordon, Michael R. and Bumiller, Elisabeth. "U.S. Military Is Sent to Jordan to Help with Crisis in Syria", in *The New York Times* (2012-10-09)

Small Arms Survey. "Armed Groups in Libya: Typology and Roles", Research Notes, Small Arms Survey Numer 18, Juni (2012)

US Congress Hearing. "Iran and Syria: Next Steps", *Hearing before the Committee on Foreign Affairs House of Representatives. One Hundred Twelfth Congress, First Session*, 2011-06-23, serial no. 112-45 (US Congress: Washington, 2011)

Women's International League for Peace and Freedom. *MENA Agenda 1325: Working Together for Peace. Outcome Report from National Consultations* (Stockholm: Women's International League for Peace and Freedom, 2012)

Appendix 1: Deltagare vid arbetsseminarier om MENA

Centrum för Teologi och Religionsvetenskap, Lund Universitet

Statsvetenskapliga institutionen och freds- och konfliktforskning, Uppsala Universitet,

Centret för mellanöstern studier (CEMUS), Lund Universitet

Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet

Näringslivets Internationella Råd (NIR)

Styrelsen för Internationellt Utvecklingssamarbete

Kvinna till kvinna

Internationella kvinnoförbundet för Fred och Frihet (IKFF)

Svenska kyrkan

Säkerhetspolisen och det nationella rådet mot terrorism

Försvarsdepartementet

Försvarsexportmyndigheten (FXM)

Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut

Exportrådet, MENA gruppen

Stockholm Environment Institut (SEI)

Stockholm International Water Institute (SIWI)

Europeiska Universitetet, Italien

Totalförsvarets Forskningsinstitut

Utrikesdepartementet

